

ПРАВОПРИЕМНИК ЛИ Е ИСПЕРИХОВА БЪЛГАРИЯ НА ТЕРИТОРИАЛНИТЕ ПРАВА ПО ДОГОВОРА ОТ 448Г. МЕЖДУ ВИЗАНТИЯ И ХУНСКАТА ИМПЕРИЯ

Яни Янев, Светлозар Попов*

I. ВЪВЕДЕНИЕ (С.П.&Я.Я)

Независимо от многобройните спорове, около създаването на Българската държава отсам р.Дунав, на т.нар. Исперихова или Дунавска България и отсъствието на собствени български извори, във всеки случай ние, българите, имаме представа за събитието. Дори и от чужди, вражи (недоброжелателни) източници, ние знаем времето, мястото и развитието на основните действия при заселването ни на Балканите.

Същевременно подминаваме, без достатъчно логично обяснение, една подробност, която озадачава!

След бляскавата победа и дългото преследване на бягащите ромеи, войските, на уногундурите-българи и котрагите, начело с Исперих „дошли при т.нар. Варна, близо до Одесос и до тамошната земя. ... и след като покорили измежду намиращите се там славянски племена така наречените седем племена, поселили северите от предната клисура на Верегава към източните части, а на юг и запад до Авария останалите седем племена, които плащали данък.”^{1,2}

Въпросът е, защо след като българите сломяват цялата ромейска мощ и гонят противника до Варна, се спират до Верегава, т.е. до Стара планина? Известно е, че император Константин IV Погонат предприема похода си срещу Онгъла на Исперих едва след като е отблъснал сарацините от Константинопол и е разполагал с близо две години, за да възстанови военната мощ на Империята. Събрал е цялата ѝ сила, както от Мала Азия, така и от Европейската част на империята, в две армии – сухопътна и морска и след старателна подготовка, включително подписване на 30 годишен мирен договор с Арабския халифат, сам

¹ Теофан Исповедник. Хронография. Гръцки източници за българската история(ГИБИ) 3, С., 1960, с.263-265;

² Патриарх Никифор. Бревнирий, ГИБИ, 3, С., 1960, с.296.;

*Авторите отбелязват съвместната си или индивидуална работа по отделните глави с инициалите си Я.Я. и С.П.;

ги е повел срещу българите на о.Певки. След разгрома, Византия не е разполагала с военни сили, с които да окаже ефективна съпротива. И както е била практиката при всички, предходни, грабителски походи, Исперих е можел да продължи с войските си до самия Константинопол. Но той не е продължил напред и не е преминал Балкана. Напротив, достигайки до него, той заселва тук северите, за да го охраняват, като разселва седемте славянски племена по границата с Авария. Защо Исперих се е спрял при Стара планина? Едва ли от страх, след като ни е известна гибелта му на бойното поле срещу хазарите близо две десетилетия по-късно. А мирният договор с Константин все още не е бил подписан и нищо не го е спирало, а и нравите са предполагали именно това!

Карта №1³

Търсенето на отговора за причините, които са били значими за да наложат такава политика от Кан Исперих, ни дадоха основание да се обърнем и към други източници за нашата история от по-различен ъгъл и с по-различен поглед.

Отказът на Кан Исперих да има характерното за времето си, типично варварско поведение и да не направи това, което е било съвсем естествено да

³ Български военен атлас, Военно издателство, София 1979г, стр.146/147

бъде направено, което както ще видим е било правено при други походи преди това повече от век и половина, а именно освен Мизия да навлезе и завладее и цяла Тракия, ни подсказва, че вероятно е имало важна причина да се придържа към установяването на новите граници на България, след войната с Източната римска империя от 680г., по билото на Стара планина и Средна гора, до долината на р.Морава, на запад.

Карта №2⁴

Изследвайки историческите източници, достигнахме до идеята, че е възможно важната причина за възприемането на такова външно политическо поведение от българския Кан да се корени в намерението да бъдат отстоявани териториални права, вече придобити по силата на международен договор, препотвърдени, в последствие, с този от 681г.

⁴ Пак там стр.148

За наличието на подобно основание, свързано със сключеният между Атила и Теодосий II, договор от 448г. сведение, за който имаме от Приск Панийски (или Тракиец), хипотеза е била изказвана от някои автори като Димитър Табаков, Яни Янев и проф.Борис Атанасов. Като се позовава на Михаил Сирийски и Бар Хабреус, Д.Табаков приема, че “През 586г.Булгарис сключва договор с Маврикий и получава обратно Горна и Долна Мизия въз основа на Атиловия договор от 448г.”⁵. Яни Янев приема, че Кан Ирник, след победата в домашната война, която е водил според Приск, създава Старата Велика България и води успешна война с Византия, след която утвърждава правата на българите върху земите от устието на Дунав, на юг до Стара планина и на запад до Сингиндунум, така както тези земи са били включени в империята на Атила съгласно договора от 448г.⁶ Третият автор приема: “През 681г. Атила Аспарук побеждава Константин IV Погонат и заселва цяла Мизия – ТОЧНО до билото на Балкана (според договора на хуна Атила с Теодосий II от 448г.) и нито педя по-на-юг!Това е точно първата държава на Ирник (синът на Атила Мунджук) в 461 г. – точно преди 220 г. България на Аспарук има точно границите на първата държава на Ирник.”⁷

Споделяйки мисли по темата, авторите установихме, че **тезата макар и изказана не е доказана**, поради което си наложихме предизвикателството да намерим допълнително исторически и правни аргументи в нейна подкрепа.

За доказване на тезата си поставихме за цел изясняването на няколко въпроса:

1. Каква е ролята на договорите в уреждане на външнополитически отношения в периода V-VII век.
2. Какви са историческите данни за Договорите между Атила и Източната римска империя, тяхното съдържание и тяхната съдба?
3. Какви са историческите данни за присъствието на българите на юг от долното течение на Дунав през V- VII век ?

⁵ Табаков Д.”Хоризонтът на познанията.Българите през вековете” стр.172,174,Jusautor,София 1999г.

Табаков коментира договора от 448г. и на стр.стр.95,96,102,125,171,175,206;

⁶ Янев Я., Чакъров А. ”Коренът на Короната”стр.100, УИ ВСУ”Черноризец Храбър” 2004г.;

⁷ Атанасов Б, Доклад “Шамбат- Чичото на Атила Аспарук и дунавските българи”стр.5, изнесен XI.2016г. на Конференцията “България в световната история и цивилизация- дух и култура”

4. Има ли личностна (наследствена) приемственост в упражняването на държавната власт между Атила, Ирник, Булгарис (Органа/Гостун), Кубрат, Исперих;

5. Има ли историческа и териториална приемственост между империята на Атила, държавата на Ирник, държавата на Кубрат и държавата на Исперих;

II. ПРАВНО ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ

1.Каква е ролята на договорите в уреждане на външнополитически отношенията в периода V-VII век? (Я.Я.)

Споделянето на мисли по първият от поставените въпроси намираме за съвсем естествено тъй като за епохата, в която са се развивали горните събития първичният начин за установяване на териториално присъствие е било завладяването на територията по силата на военна победа. По тази причина, да се защитава тезата за това, че е било възможно отстояването на претенции върху дадена територия на договорно основание изглежда странно, но ... не и невъзможно.

Изследвания в сферата на историята на международното право и международните отношения за този период, съсредоточени конкретно върху договорните отношения между Хунската империя и Източната римска империя са твърде оскъдни, даже липсващи. За българската правно-историческа наука, изследването на този период не представлява интерес. Изследванията са съсредоточени изцяло в периода след 680 г., и до сега не са правени опити за осмисляне от правно-историческа гледна точка, на други по-ранни известни и многобройни исторически източници, които говорят за наличието на българска държавност и преди това. Ето защо главните насоки, върху които можем да стъпим, за интересуваният ни период, от юридическа гледна точка, са тези свързани с изследванията върху Римското право и неговото продължение и развитие като практика и кодификация в Източната римска империя.

Разбирането за международно право през интересувашата ни епоха се основава на наложените от Рим международни обичаи, които намират своята естествена приемственост във външно политическата практика на Източната римска империя. По времето на късната Римска република, обхващаща периода от III век пр.н.е до I век от н.е. се санкционира, установеното при международния

обмен, право на народите или *ius gentium*, което става част от предкласическото римско право.⁸ В правната лексика терминът „*ius gentium*” се използва във връзка, както с международното право, така и с римското право. *Ius gentium* е модел за регулиране на отношенията между народите в Античността в публичноправен и в частноправен аспект, или както е казал римският юрист Улпиан “римското право е право на народите (*Ius gentium*), защото това право се ползва от всички народи”. Всъщност *Ius gentium* се приема като естествено право, въплътено в обичаите и законите на повечето народи и държави от древността⁹. Особеното в случая е, че това право се основава на политическата хегемония на една суперсила - Римската империя, създадена като такава поради липсата на сериозна конкуренция на друга държава в дадения географски регион и в конкретния исторически период.

В междудържавните отношения договорите с политически характер римляните наричали „*foedus*”, а по-късно се използват и други термини, като „*conventio*” и „*consilium*”, които акцентират както на постигнатото съгласие, така и на създаването на определена институционалност¹⁰.

През същият период отношенията на Рим със съюзници са се определяли от съюзнически договори - *foedera* по силата, на които съюзниците са били длъжни да дават военна помощ на Рим. В някои случаи съюзниците са запазвали формално своя суверенитет - *foedera aequa*, а в други са го губели - *foedera iniqua*.¹¹ Макар и Източната римска империя (ИРИ) да не е механичен приемник на империята на Цезарите, то в отношенията си със съседните народи, няма съществена разлика в провежданата политика. Империята на ромеите остава вярна на римския принцип “**Pacta sunt servanda**”¹², но както ще видим по нататък, е заплащала тежка цена когато не го е спазвала.

Устойчива външнополитическа практика е и прилагането на наследения от Римската империя девиз “**Divide et imperial**”¹³. Израз на тази политическа практика е изпитания метод на “**Въоръжен мир**”, при който чрез всяването на раздори между вождовете на обграждащите империята варварски племена и народи, а по късно и държави, предизвиква войни по между им, с което империята

⁸ Андреев М. “Частно римско право” стр.38, НИ 1975г.

⁹ Борисов О., Борисов А. “Международно публично право” стр.33 изд. “Нова звезда” София 2020г.

¹⁰ Новкиришка -Стоянова М. “*IUS GENTIUM*- РИМСКОПРАВНИ И СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ” <https://law.nbu.bg>

¹¹ Андреев М. “Частно римско право” стр.37, НИ 1975г.

¹² Договорите се спазват!

¹³ Разделяй и владей!

намалява силата на натиска върху границите си. Друг подход за намаляване на варварския натиск е бил т.нар. практика на **аноната или трибута**, с който империята **“заплаща мира”**. Но това е гледната точка на империята, докато от другата страна т.н. “варвари” са приемали това като повод за самочувствие, че това е израз на някакъв васалитет от страна на империята и признание от нейна страна на тяхното величие, поради което и този външно политически подход, в историческите сведения, граничещите с империята племена, народи, държави са приемали като плащане на данък. В дипломатическата практика на ИРИ е прието, че платеният мир е много по-евтин от която и да е война.¹⁴

Наред с това един от устойчиво прилаганите принципи на империята е, че тя никога не се отказвала от завладените от нея територии, независимо от основанието, на което е била принудена да се откаже от тях или да ги отстъпи, в периоди на слабост, а по-късно това е било причина за нови войни, като в отношенията с България, прилагането на този принцип, нееднократно е било потвърждавано.¹⁵

Съществен принос в развитието на международното право е въведената от дипломацията на ИРИ, на по-късен етап, практика за подписването на договорите от двете преговарящи страни на двата държавни езика, когато и съответната писменост е била вече факт, с копие за всяка страна. Византийската дипломация утвърждава и налага правото на неприкосновеност на посланика, като създава и практиката за връчване на **верителна грамота**, както и други правила в дипломатическия протокол¹⁶, които очевидно намират своя прием, както ще видим и при такива страшни варвари като хуните.

След приемането на християнството като официална държавна религия, се разширява приложното поле на знаменитата *Constitutio Antoniana* на император Антонин, потвърдена от 78 ма новела на император Юстиниан, по силата на която римско гражданство получават не само жителите на провинция¹⁷, но и цели народи, при условие, че приемат християнско кръщение и задълженията на римски граждани. Това се е съчетавало с присъждането на вождовете на

¹⁴ Бакалов.Г. “ВИЗАНТИЯ” ИК “Век 22” стр.22

¹⁵ Рашев Р.”Прабългарите и Българското ханство на Дунав”, София 2001г. стр.148 ,цитира писмото на император Роман Лакапин до Цар Симеон Велики, в което казва: ”Понеже ромеите ако и да са привикнали вие да владеее земята им, все пак не са я забравили, па и императорите, които някога са допуснали това , не малко биват укорявани....”

¹⁶ Пак там стр.198

¹⁷ Провинцията е втората по големина административно териториална единица, след диоцеза, както в Римската така и в ИРИ(б.а.)

византийски дворцови титли като патриций, консул (ипат), силенциарий и др.¹⁸ В този смисъл, върху развитието на международното право силно влияние оказва институционализираната, чрез своята църква, християнска религия. Войните нанасяли вреди върху интересите на църквата, както върху притежаваните от нея имоти, така и върху осъществяваната от нея мисионерска дейност, поради което тя полагала усилия за тяхното прекратяване, като влизала в ролята на арбитър, чрез организирането на вселенски събори за решаването на международни проблеми.¹⁹ Безспорен пример в тази насока е, проведеният през 438 г. Картагенски събор, който и със силата на Божието слово препотвърждава един от най-важните принципи на международното право **“Pacta sunt servanda”**.²⁰ Твърде вероятно е подобна да е била и функцията на Шестия вселенски събор 680/681г., на който освен чисто религиозните теми са се разисквали и въпроси имащи отношение, както ще видим по нататък, към утвърждаването на Исперихова България.

На фона на общите международни правила и дипломатическа практика възприети от ИРИ, които са намерили отражение в отношенията ѝ както с Хунската империя така и с България, е добре да очертаем някои специфики на външнополитическото поведение на империята към Дунавския лимес, който е в основата на интереса ни към темата.

В тази географска зона се затваря кръгът на извън столицните градски центрове, разгледани в посока изток-юг-запад. След разделянето на Римската империя на две части и утвърждаването на Константинопол като столица на ИРИ, далечните за Рим провинции в диоцез Тракия, изведнъж се превръщат в изключително значима част от територията на ИРИ, като непосредствен хинтерланд на столицата. Независимо от това от външнополитическа гледна точка интересът на империята към района е по-нисък в сравнение с районите на Мала и Централна Азия, Северна Африка и Персийския залив, тъй като Дунавския лимес не граничи със стабилни държавни структури и има често променяща се демография, в сравнение с другата страна където са сериозните противници на ИРИ - Империята на Сасанидите и набиращият сила Арабски

¹⁸ Бакалов.Г. “ВИЗАНТИЯ” ИК “Век 22” стр.192,193

¹⁹ Разбира се налице са и редица примери, по късно, в които църквата е била и активен подбудител за воденето на войни, като кръстоносните походи, включително финансираща и собствени, папски, армии.(б.а.)

²⁰ Борисов О., Борисов А. ”Международно публично право” стр.34 изд.”Нова звезда”София 2020г.

халифат. Ето защо в Дунавския лимес империята организира защитата си основно чрез строителство и поддържане на крепости, като поддържа малко войски и компенсира тази “позитивна отбрана” използвайки практиката на “въоръжения мир” или действието на “чуждата ръка”, като създава напрежение и въоръжени конфликти с двусмислието в протекционистското си отношение към обитаващите в съседство племена и народи, при което империята “воюва” чрез едни племена срещу други, без самата тя да се намесва.²¹ Разбира се, това значително се променя когато Дунавския лимес започва да изпитва силен натиск от готските племена, съответно изтласкани от хуните, а по-късно става и граница с Империята на Атила, Старата Велика България на Ирник и Кубрат и с Исперихова България.

2. Какви са историческите данни за Договорите между Империята на Атила и Източната римска империя? (Я.Я.)

От известните ни исторически източници, най-подробни сведения за договорните отношения между двете империи имаме от византийският автор Приск Тракиец (или Панийски), роден в тракийския град Панион вероятно между 410-420 г. от н.е.. Според сведения от Лексикона на Свидас, той е съставил “Византийска история” в осем тома, от която до наши дни са достигнали отделни откъси. Те са били запазени чрез включването им в сборници по разпореждане на император Константин VII Багренородни, управлявал през периода 913г. – 959 г. н.е.²² За написаното от Приск научаваме и от други, автори като Йорданес в “История на готите”²³. Изследователи откриват влияние от неговите творби и в по-късни автори като Михаил Сириец и Бар Хабреус. Ценността на сведенията дадени от Приск, за отношенията между двете империи се състои в това, че той лично участва в творенето на историята, като участник в дипломатическа мисия, като секретар на посланика на ИРИ, Максимин, при Атила в мисията през 448 г.

Отзвукът от това събитие е толкова значим през вековете, така че то намира отражение в творчеството редица автори, като унгарския художник Мор

²¹ Бакалов.Г. “ВИЗАНТИЯ” ИК “Век 22” стр.197

²² Гръцки източници за историята на България. т.1(ГИБИ т.1) стр.86,БАН ,1954 г.

²³ Тъпкова -Заимова В. ,Пенджекова Р.”Византия през погледа на съвременниците и” стр.40-44, Пловдивско университетско издателство 2002 г.

Тан , който през 1870 г. създава картината “Пирът на Атила”, именно по разказа на Приск.²⁴

Сведенията от Приск, изследвани подробно от много историци, понастоящем ще погледнем само от гледната точка на договорните отношения между двете империи. Научаваме , че между двете империи преди преговорите от 448 г. са били сключвани няколко пъти мирни договори. За най-ранен такъв ни съобщава Приск, сключен с царя на хуните Руа ²⁵, което предполага, че това се е случило през периода на неговото управление 423/425-434 г. Историците приемат, че това е 434 г. След неговата смърт, Приск описва преговори през 435 г. на посланиците на ИРИ, Плинт и Епиген, с Атила и Бледа, възкачили се на хунски престол след смъртта на чичо им Руа, при които преговори е бил препотвърден, сключеният с Руа, мирен договор. Обобщено, съдържанието, както на този, така и на сключваните впоследствие договори, се е свеждало до няколко основни клаузи, като: уреждане правата на търговците от двете страни и

²⁴ Картината се намира в Националната художествена галерия на Унгария в Будапеща.

²⁵ ГИБИ т.І стр.88/89. Приск говори за мирен договор между ИРИ и царя на хуните Руа, чичо на Бледа и Атила, който изпратил посланик Исла при ромеите за да ги предупреди, че ще наруши мирния договор, ако не му бъдат предадени онези, които са избягали при тях. Ромеите изпратили при Руа двама посланици Плинт и Дионисий, но които преди да стигнат, Руа починал. Тогава Сенатът решил да изпрати при Бледа и Атила само Плинт , който бил от скитски произход, и това решение било утвърдено от императора , но Плинт поискал да бъде придружен и от Епиген, който заради мъдростта си се ползвал с голяма слава и имал квесторски сан. Императорът се съгласил и утвърдил и неговото посланическо назначение.

мястото на тържищата; ИРИ се е задължавала да заплаща на хуните, анон (трибут), който е цената на мира; империята се задължава да не сключва договори с вражески на хуните племена; страните са се задължавали да си предават взаимно бегълци или пленници; както и цената за откуп. Вероятно поради близките си отношение с Аеций ²⁶, заложник на Рим в двора на вожд на хуните - Руа, Атила е познавал римската дипломатическа практика и е имал изключително сериозно отношението към воденето на преговорите и изпълнението сключените договори. Той изрично е изисквал от императора да изпраща за преговори високопоставени длъжностни лица, с достатъчно авторитет и които да бъдат официално оторизирани за воденето на преговори²⁷.

В ИРИ, процедурата за избор на посланик се е извършвала от Сената, а след това този избор е бил утвърждаван от императора. При воденето на преговори и сключването на договори, императорът задължително се консултирал с *magister officiorum*. Тази длъжност в случая е изпълнявал магистъра Марциал ²⁸, който е заемал длъжността в двора на императорите Теодосий II и Льв I ²⁹.

Длъжността *magister officiorum* може да бъде сравнена с премиер на държавата. Той е началник на отделните ресори, грижи се за външната политика и е най-авторитетният човек на централното управление. Контролира всички имперски офииции, т.е. цялото имперско управление. Неговата офииция е съставена от *agentes in rebus*, които са държавни разузнавачи и куриери. *Magister officiorum* отговаря за сигурността на императора. Ето защо под негово командване е охранителната гвардия – *scholae palatinae*. Негово задължение е да отговаря за всякакъв вид общуване с външните сили, да приема чуждестранни пратеници, а от края на IV век се заема с пощенските връзки – *cursus publicus*, които първоначално са задължение на преторианските префекти.

²⁶ Gregory of Tours (538-594 AD), *Libri Historiarum, Liber II*, thelatinlibrary.com/gregorytours.html

²⁷Приск, ГИБИ т.I стр.103. На това място, Приск предава съдържанието на писмото на император Теодосий II до Атила, което е следвало да му предаде пратеника Максимин, като императора задължил пратеника устно да възрази срещу исканията на Атила да му бъдат изпращани пратеници с висок сан, тъй като това не било ставало нито по времето на неговите предци, нито при други владетели на скитската земя.

²⁸Приск, ГИБИ т.I стр.101” Той пратил да повикат магистрата Марциал и му съобщил това което било договорено с варварина. По необходимост, с оглед неговия сан, той трябвало да му довери това, защото магистърът участва при всички решения на императора, тъй като нему се подчинени вестносите, преводачите и войниците от охраната на императора. Като се посъветвали по въпроса те решили да проведат като пратеник при Атила не само Вигила, но и Максимин.”

²⁹ ГИБИ т.I стр.214, бележка № 378.

Решението, в мисията от 448 г., да бъде изпратен и Максимин не е случайно, тъй като той е заемал длъжността *comes consistorialis*. Според Александър Каздан-автор на Оксфордски речник за Византия, *comes consistorialis* е член на Сената, а титлата "комес" означава, че е член на императорския антураж³⁰. В тази смисъл император Теодосий, се съобразява с изискването на Атила, посланиците да са с висок статут в ИРИ.

В разказа си Приск, съобщава за неколнократно нарушаване на мирните договори от страна на Атила, като причина за това Атила изтъква тяхното нарушаване първо от страна на ИРИ, било поради спиране на плащане на договореният трибут, било поради непредаване на бегълци и пленници. След 441 г., значителни затруднения на ИРИ, от различен характер - земетресение, болести, напрежение на югозападните граници в Мала Азия и Северна Африка, принуждават император Теодосий II да спре плащането на трибута, което е повод за възобновяване на военните действия.

Пратеничество от 448 г. и воденето на мирни преговори е вследствие успешната война на Атила продължила с малки прекъсвания от 441 г. до 447г., при която войските на хуните навлизат в дълбочина в Тракия, Мизия, Македония и Илирия опустошават десетки градове сред които Сердика, Найсус, Сингиндунум и Виминациум и още много други като достигат до Термопилите.

Особеното на пратеничеството от 448 г. е, че при него за първи път, за разлика от всички останали мирни преговори, се обсъждат въпроси за предадени територии от ИРИ на Хунорската империя, което император Теодосий II е принуден да приеме след тежката военна загуба и опустошаването на повечето от европейските провинции на империята.³¹

2.1. Първото, което ни се налага да изясним е, имало ли в действителност сключен договор през 448г. (Я.Я)

Този въпрос е наложителен, защото в случая поради частичната запазеност на историята на Приск, в наличния текст не се говори за сключване на договор, а

³⁰ Kazhdan, Alexander, "Comes Rerum Privatarum" ed. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York: Oxford University Press. The *comes* was one of the *comites consistoriales*. He held by virtue of his office the rank of *vir illustris* and was automatically a member of the senate of Rome or the senate of Constantinople. The title *comes* (literally "companion") indicates that he was a member of the emperor's entourage (*comitatus*). The two offices (*rerum privatarum* and *sacrarum largitionum*) were the highest in the imperial bureaucracy in the fourth through sixth centuries.

³¹ Имаме предвид "европейски" в съвременния географски смисъл, тъй като в ИРИ - "Европа" е само една от провинциите в диоцез Тракия. (б.а.)

сведенията са за разменена кореспонденция между Атила и Теодосий II. Това има значение, тъй като в предходните текстове, разказващи за събития преди 448г., изрично се говори за сключени договори. Някои автори приемат като безспорен този факт, докато от юридическа гледна точка това не е точно така и изисква по-задълбочен анализ, за да може да бъде направен такъв извод.

От сведението на Приск, категорични данни за сключен в писмена форма договор не са налични. Безспорни са данните за разменена кореспонденция, част от текста, на която ни предава Приск. За действителността на възникналите правни последици, вследствие сключването на договор, през тази епоха, наличието на писмен договор не е било необходимо. Не са били налични изрични, писани, международни правила, поради което се е спазвал възприет международен обичай за сключването на такива договори. Подробния разказ на Приск за преговорите на Атила и Бледа, с пратениците на ИРИ, Плинт и Епиген, водени както е по обичая на хуните - възседнали конете си, очевидно изключва възможността за формално подписване на договор. Постигането на съгласие е било достатъчно, а като условие за действителност, съобразно приетия обичай, е било необходимо полагането на клетва от страните, всяка според обичая си - хуните - езическа, ромеите - християнска³².

За позициите на Атила при преговорите от 448 г. научаваме от следният текст на Приск: *"Пратеничеството на Максимин при хуните.*

Отново пристигнал като пратеник Едекон, скит който бил извършил големи военни подвизи, а заедно с него и Орест, който произхождал от ромейски род и живеел в Пеонската земя при река Сава, подвластна на варварина, съгласно договора сключен с пълководеца на западните римляни - Аеций. Този именно Едекон се явил в двореца и предал писмото от Атила, в което той обвинявал ромеите във връзка с бегълците, заплашвал ги, че ще прибегне до оръжие, ако те не му бъдат предадени и ако ромеите не се откажат да обработват завоюваната от него земя. Тая земя се простирала покрай Дунава от Панония до Нове, в Тракия и била широка пет дни път. Той искал също тържището на илирийците да не става, както по рано, на брега на реката Дунав, но в Ниш, който разорен от него, бил определен за граница между скити и ромеи и отстоял от Дунав на пет дни бърз мъжки ход. Той искал

³² ГИБИ т.І стр.89

още, да дойдат при него пратеници, които да разговарят по спорните въпроси, и то не люде случайни, а най-видни сред консулите. Ако пък се бояли да ги пратят при него, **той щял да дойде в Сердика за да ги приеме.** Когато това писмо било прочетено на императора, Едекон излязъл напред и Вигила превел предадените от него устно Атилови искания”³³.

За отговора на император Теодосий II на това писмо, чрез пратеника си Максимин, Приск разказва: *“Пътуването на Максимин.*

Скопецът Хрисафий склонил Едекон да погуби Атила. Тогава Теодосий и магистър Марциал се посъветвали по този въпрос и решили да проводят при Атила като пратеник не само Вигила, но и Максимин: Вигила прикрит под службата си на преводач, а Максимин без да знае нещо от това, което те замисляли, да предаде императорското писмо. В него за пратениците било писано, че Вигила е преводач и че Максимин имал по-голям сан от него, произхождал от знатен род и бил много приближен на императора, по-нататък - че Атила не трябвало да нарушава договора и да не напада ромейската земя. ”Освен бегълците, които вече ти предадох, изпращам ти още седемнадесет души защото други няма.” Това съдържало писмото.”³⁴

За да бъде направен извод, че е бил сключен договор, който е имал и териториални клаузи, следва да изясним до каква степен е налице съвпадение на волята на двете преговарящи страни. Анализът, на предадения от Приск текст на двете писма, ни показва, че след като Атила посочва конкретно земята, която е завоювал, в отговора на писмото, Теодосий не споменава нищо по този въпрос, което може да означава две неща, че това е безспорно или че с мълчанието си императорът оставя, вратата за разглеждане на въпроса, отворена, което предстои да изясним. Освен това Атила настоява Теодосий да изпрати пратеници, за да разговарят по спорните въпроси. От отговора на Теодосий може да се направи изводът, че единствено спорен е останал въпроса с предаването на бегълците, който също се решава с пратеничеството. Поради това Теодосий заявява, **“че Атила не трябва да нарушава договора”** защото няма причини, поради които Атила да напада ромейската земя, което ни дава основание да приемем, **че вече е имало сключен договор, който е уреждал въпроса за предаваемите(завоювани) територии.** Въпросът, който Атила поставя във

³³ ГИБИ т.Істр.99.

³⁴ Пак там стр.103

връзка с тях е само по отношение на претенцията, че ромеите продължават да ги обработват, което означава, **че обхватът на предаваемата територия и новото тържище не са от спорните въпроси.** А това потвърждава, че за тях е било постигнато съгласие. В противен случай непризнаването на исканията на Атила не би означавало нищо друго освен война, а Теодосий твърди, че няма причина Атила да напада ромейската земя, т.е. исканията му са удовлетворени. За извеждането на точният смисъл на това дали в действителност териториалният въпрос е бил решен еднозначно, следва да обърнем внимание и върху други части от предаденият ни текст на писмото от Атила до Теодосий. Така, Атила предлага новото тържище да е в Ниш, вместо на брега на Дунава, за което Приск изрично посочва, че именно Ниш **бил определен** като граничен град между земите на ромеите и на хуните. Твърдението, че Ниш е определен за граничен град ни насочва, че това вече е било направено в един предходен момент, очевидно сключването на договора, както и за двустранност на решението и на съгласие върху този факт, което дава и основанията на Атила, след като е постигнато съгласие, че границата на двете империи вече не е на Дунава, тържището да бъде именно там където е границата - Ниш.

От друга страна, че това решение е в съответствие с постигнатата договореност за признаване на завладяната земя, описана от Атила, се подкрепя с пояснението, че Ниш е пограничен град, защото се намира на разстояние пет дни път бърз мъжки ход от Дунав, което съответства на начина на определяне на широчината на завзетата по договора земя. За признаването на тези граници и от двете страни ни подсказва и още една част от текста на писмото от Атила до Теодосий, а именно в частта, в която той изисква да му бъдат изпратени видни пратеници, с които да разговарят по спорните въпроси, като той предлага *”Ако пък се боели да ги пратят при него, той щял да дойде в Сердика, за да ги приеме”*. По този начин формулиран текстът налага следните изводи, а именно, че отиването на пратениците при Атила е отвъд Сердика в северна посока и че Сердика попада в неговата земя, поради което предлага компромисно той да дойде в Сердика, т.е. той отива да ги приеме там където е по-близо до държавата на пратениците за тяхна сигурност и спокойствие. Освен това, твърде нелогично би било, Атила да отиде на чужда - вражеска територия, за да приеме там нейните пратеници. Той приема пратениците на своя територия. С последващия анализ, който правим на територията предмет на договора, така както е описана в

писмото на Атила, може да бъде направен изводът, че Сердика е в обхвата на разстоянието определено като пет дни бърз мъжки ход от Дунава на юг и попада в границите на империята на Атила, т.е. действително границата между двете империи е била определена, по този начин.

Не на последно място намираме, че изричното описание на завоюваната територия, в писмото на Атила, не е случайно. Във войната между двете империи през 441-447г , както посочихме по горе, войските на Атила опустошават почти цялата европейска територия на ИРИ , в този смисъл разграничаването на конкретна територия от територията на военните действия, е показателен, че се касае не само за завоювана земя, а за установяване на власт и трайно уреждане на присъединяването на тази територия към империята на Атила, нещо което не се е случило с други части от европейската територия на ИРИ, върху които макар и завоювани , Атила не установява трайна власт.

Предвид изложеният анализ, въпреки че в текста на Приск не се споменава изрично, че е сключен договор през 448 г, то предаденото съдържание дава основание за възприемането на такъв извод, по следните съображения:

1. Безспорен е фактът на водените преговори.
2. Преговорите са били водени от официално оторизирани лица, което е гаранция за действителност на предадените в писмен вид, на всяка от договарящите страни, преговорни позиции.
3. За установяване на изложените факти е налице писмено доказателство! - предаденото от Приск съдържание на разменените между двамата императори писма, дава възможност за извличане на действително постигнатата обща воля на страните.
4. Позицията на император Теодосий II, че Атила не трябва да нарушава договора е признание, че по повдигнатите, от Атила, въпроси договор е бил сключен.
5. Предприемането на хода с подготовката на убийството на Атила, макар и косвено и без юридическа стойност показва, че империята е достигнала до максималния предел на отстъпки и задължения към Атила, тъй като независимо от дългият период на съседство и многобройните войни, за първи път ѝ се налага да направи официално териториални отстъпки, смекчаването на които би могло да бъде само чрез неговата смърт.

На пръв поглед, изводите направени до тук за действителността на постигнатата договореност за признаването на завладяната от Атила територия от ИРИ, коментирано в описаните преговори, от една страна се разколебава в някои от следващите сведения, които ни дава Приск. От друга страна, макар и странно, този извод се препотвърждават от други, по-късни, автори.

Така например в частта озаглавена “Договор между Атила и Източната империя”³⁵ Приск разказва за следващо пратеничество на ИРИ, след неговото с Максимин, с пратеници Анатолий и Ном. Пред тях Атила, след като получил много дарове, се заклел да спазва мира при предишните условия, да се оттегли от ромейската земя, която граничела с Дунава и да не безпокои императора за бегълци.... В тази част текстът странно противоречи с предходните договорености, особено що се отнася за отказ от придобитите територии при условие, че от военна гледна точка не е имало никаква промяна, която да е налагала това. Тук известна помощ в тълкуването на тази част от текста може да ни даде, част от описанието на Приск във връзка с неговата мисия, където пояснява, че когато преминават Дунава на север, пътувайки за срещата с Атила, от отсрещната страна много варвари с лодки еднодръвки преминавали на южния бряг на Дунава, което показвало, че Атила отново се кани да напада ИРИ.³⁶ В този смисъл клетвата на Атила, че ще спазва мира при предишните условия, т.е. това са условията по договора от 448 г. включващ териториалните клаузи, но в съчетанието, че ще се оттегли от ромейската земя, която граничи с Дунава, може да бъде тълкувано само в следният контекст: Атила е завладял и други земи на юг от Дунава извън териториите описани по договора от 448 г., по отношение, на които той казва, че ще се оттегли, като по този начин става възможно да се приеме клетвата му, че ще спазва мира при предишните условия, защото предишните условия са тези именно по договора от 448г. За други предишни условия, очевидно, не може да се говори тъй като те са с давност от преди войната през 441г-447г. Тезата за оттеглянето в отвъддунавските територии по отношение на постигнатите договорености от 448 г. е нелогична и от гледна точка на това, че след като е договорено, че Ниш е новото тържище, оттеглянето на север от Дунав означава влошаване на условията за търгуване на хунските търговци без видима причина за това. За определяне на ново място на тържището, не става и дума,

³⁵ Пак там стр.121

³⁶ Пак там стр.105

което е странно тъй като мястото на тържищата и правата на търговците са били винаги елемент от договореностите между двете страни, при всеки един от мирните договори.

Точният смисъл на това сведение следва да бъде подложен и на критична оценка, относно реалното съдържание на водените преговори, тъй като за разлика от мисията от 448 г., Приск не е пряк участник и свидетел, той препредава достигнала до него информация, с неизвестен източник и не на последно място при пратеничеството на Анатолий и Ном, очевидно няма разменени писма, от чиито текстове да може да бъде изведено съдържанието на постигнатите договорености. По същество няма данни и за сключване на договор, макар и само в устна форма, тъй като не се съобщава за осъществяване на международно признатия обичай с двустранно полагане на клетва.

След като направихме анализа на формално юридическите основания, валидни за епохата, за да приемем, че е бил сключен договора от 448 г., следващият значим въпрос, също с отношение към основанията за неговата действителност, който е необходимо да бъде изследван от правно историческа гледна точка е:

2.2. До каква степен е определяем предметът на договора от 448 г. относно възможността да бъдат конкретизирани границите на територията предавана от ИРИ на Хунската империя. (Я.Я.)

Тук за удобство ще цитираме отново текста от писмото на Атила до Теодосий: **”Тая земя се простираше покрай Дунава от Панония до Нове, в Тракия и била широка пет дни път. Той искал също тържището на илирийците да не става, както по рано, на брега на реката Дунав, но в Ниш, който разорен от него, бил определен за граница между скити и ромеи и отстоял от Дунав на пет дни бърз мъжки ход.”**

Някои автори³⁷ приемат, че началото на описаната по този начин от Приск територия, започва от Сингиндунум³⁸, без това изрично да е обосновано от автора. Вероятното основание за приемане на тази отправна точка е, че при

³⁷ ТабаковД.”Хоризонтът на познанието” стр.96, стр.146. За да приеме, че началото на тази територия започва от Сингиндунум, Табаков се позовава на проф.Е.А.Томсън който в неговата “История на Атила и на Хуните”, приема, че територията по договора започва от Сингиндунум, на границата на Панония, до Нове, което е разстояние от 300 мили , както и пет дена път от Дунав на юг, което той приема че е 100-120 мили.

³⁸ Днешният гр.Белград, Република Сърбия.(б.а.)

войната предхождаща преговорите от 448 г., единият от завладените градове е именно Сингиндунум, а и той географски стои на южният бряг на Истър (Дунава), срещуположно на територията на Панония, която в по-голямата си част е разположена на север от Дунав. По отношение на териториалния обхват и границите на Панония, данни имаме от административната реформа, която прави император Траян през 105 г.н.е. и разделя Панония на две, съответно Долна и Горна Панония. При изследването ни, не можахме да открием достатъчно достоверен картен материал, който да определя сравнително точно границите на историческата географска област Панония. Анализът на намерени в интернет възстановки на историческите граници, съпоставен с визуалното възприемане на границите между Долна Панония и Горна Мизия от Певтингеровата карта, както и словесното описание към Певтингеровата карта, посочващо границата между двете провинции, не ни даде достатъчно увереност за да приемем еднозначното установяване на този факт, а съответно и местоположението на Сингиндунум, към тази граница.

Карта № 3³⁹

³⁹ <https://bg.wikipedia.org/wiki/Панония> _Прима

Карта № 4⁴⁰

Видно от карти с възстановка за тази територия (Карта № 3, № 4), границите на Панония са и на юг от Дунава, а на изток граничи с Горна Мизия, поради което и поради липса на отбелязване, не можем да установим точното местоположение на Сингиндунум. От друга страна би било твърде смело да приемем, че предвид нивото на развитието на картографията по това време, Атила е имал стриктна представа за границите на географските области.

В този смисъл да се приеме, че началото на територията започва от Сингиндунум е в известна степен неточно. От друга страна Приск ни дава съвсем конкретно описание, тъй като изрично посочва от Панония до Нове **в Тракия**.

⁴⁰ Пак там

Карта № 5 Диоцез Тракия около 400 г. н.е.⁴¹

Тази конкретизация не е случайна тъй като по поречието на Дунав има и друг град Нове, който е ситуиран в Горна Мизия. Ползвайки описанието по Певтингеровата карта⁴² (Карта № 6) разстоянието по Дунав от Сингиндунум до Нове в Панония е 90 римски мили, а до Нове в Тракия 364 мили. Защо ползваме информацията от Певтингеровата карта⁴³?

Карта №6⁴⁴

Картата е наречена на името на Конрад Певтингер - аугсбургски градски секретар, който е едно от лицата съдействали за съхранението на тази карта. Картата е издадена през 1598 г., като основа за нея е използвана древна римска карта, която единствена, от достигналите до днес карти, отразява мрежата на пътищата в Римската империя, през периода I-IVв от н.е.. Тя съдържа в изобразителната част и в приложеното писмено описание, информация за градове,

⁴¹ Bg.wikipedia.org Файл "Dioecesis Thraciae "400AD.png

⁴² Тъпкова -Заимова В.,Пенджекова Р."Византия през погледа на съвременниците и" стр.7, Пловдивско университетско издателство 2002г.,

⁴³ Латински извори за българската история(ГИБИ) т.I,БАН, 1958г.стр.9,10.

⁴⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Tabula_Peutingeriana?uselang=bg

крепости, укрепления, разположение на легиони, планини, реки, морета в рамките на познатия на римляните свят, започващ от Британските острови и достигащ до устието на р.Ганг и създадената от Александър Велики, Индийска сатрапия. Създателите на картата са се стремили да отразят максимално точно разстоянията между градовете, крепостите, укрепленията, като за целта са посочени самите разстояния на основата на милиарната мрежа от колони поставяни по пътищата през 1 римска миля, на основание на решение на Сената за измерване на пътищата, прието по време на управлението на Гай Юлий Цезар⁴⁵. За да се ориентираме в съвременните мерни единици, следва да изясним разстоянието равняващо се на една римска миля. Думата “миля” е произлязла от латинската фраза *mille passus*, която означава „хиляда (двойни) крачки“ и се е свързвало с изминатото от римски войник разстояние, когато левият му крак хиляда пъти е докоснал земята при ходене. По емпиричен път е установено, че дължината на една римска миля варира от 1479 до 1482 м. От тук разстоянието от Сингидунум до Нове в Тракия (364 мили) е приблизително 540 км.

Видимо е, че Атила не посочва от къде точно от Панония следва да започне завзеят територия. Фактът, че Атила изрично конкретизира, че крайната точка на територията по Дунав е Нове в Тракия, очевидно иска да избегне двусмислието и възможността за погрешна ориентация спрямо другото Нове .

Карта №7 /фрагмент VII/

⁴⁵ Орачев А. ”България в европейските картографски представи до XIX век”. Стр.26-29. ИК”Борина”, 2005г., стр.26-29;

При по-нататъшното задълбочено изследване на сведението към Певтингеровата карта, в частта “Бурдигалски пътеводител”⁴⁶, при описанието на “Път от Аквилея до Сремска Митровица и от там до Цариград” откриваме, че в т.564,1 е записано “*fines Pannoniae et Misiae*”- граница между Панония и Мизия, срещу което е отбелязано, че тази граница се намира на 8 мили след Сингиндунум.

Това конкретно сведение поставя пред нас редица въпроси. На първо място, след като за римляните, а предполагаме и за ромеите е било точно определено мястото където граничат двете провинции, следва ли да предполагаме, че с тези данни е разполагал и Атила? И ако това е така, по каква причина не посочва като начална точка на завладяната земя Сингиндунум, който е съвсем близо до географската граница между Панония и Мизия, така както е посочил крайната точка - Нове в Тракия? Освен това, пак от описанието на пътищата към Певтингеровата карта, ние виждаме, че по поречието на Дунав на изток след Сингиндунум има отбелязани редица други градове, спирки, станции за смяна на коне, местоположения на легиони, които биха могли да послужат като конкретна отправна точка.

Липсата на такава конкретизация може да бъде обяснена със следното. На първо място, твърде вероятно е Атила да не е разполагал с подробните данни отразени в Певтингеровата карта, тъй като сме склонни да приемем, че този документ е бил от изключително важно стратегическо значение както за Рим, така и за Византия, поради което и е твърде вероятно същият да е бил строго пазен и ползван само в най-висшия управленски кръг на империята. По принцип познаването на обхвата на провинция Панония за Атила вече е било даденост, предвид сключеният договор със Западната римска империя, по силата на който тази римска провинция му е била предадена във владение.

На следващо място, липсата на конкретно посочване на начална точка, така както е посочена изрично крайната, може да означава, че границата е известна и на двете страни или че в района на тази символична географска граница има и друга естествена даденост, която безспорно разграничава двете провинции. От съвременна гледна точка, знанието за географските представи на хората от изследваната епоха намираме, че не би могло да бъде равнозначно на географско познание в параметрите на съвременното разбиране за това. Начинът

⁴⁶ ЛИБИ, т.1 стр.39/40 ;

на отразяване в географските карти, създавани в тази епоха на познаваемия свят, видимо от представеното изображение на части от Пвтингеровата карта, очевидно изключва строгата конкретика, с която боравим днес. От тази гледна точка търсенето на естествена даденост, която да служи и като граница намираме за по верен подход. Не на последно място, видимо от карти № 3 и № 4, възстановката на географският обхват на Панония, се различава значително от конкретното сведение за местоположението на границата между Панония и Мизия отразено в “Път от Аквилея до Сирмиум и от там до Константинопол” т. 564,1 “*fines Pannoniae et Misiae*”.

Ето защо за успешното определяне на началната точка от Панония, следва да ползваме и още един ориентир, който може да ни даде указанието, от писмото на Атила, че Ниш е на пет дни бърз ход от Дунав. За намирането на това разстояние и от къде точно е следвало да се тръгне от Дунав, за да се стигне за пет дни бърз мъжки ход до Ниш, ще се възползваме от един друг ориентир. Това е съобщението на Приск, че от Константинопол до Сердика пратеничеството е пътувало 13 дни при бърз ход⁴⁷. Благодарение на това, че и двата града съществуват и до днес, разстоянието между тях, по стария път преди изграждането на магистралите, който в голяма степен възпроизвежда древния римски път **Виа Диагоналис** или **Виа Милитарис**, започващ от Константинопол (Истанбул), преминаващ през Адрианопол (Одрин), Филипопол (Пловдив), Сердика (София), Найсус (Ниш) и стигащ до Сингиндунум (Белград), в частта до Сердика е бил 367 римски мили⁴⁸. Това означава, че според възприетият подход за измерване на разстояния, дневно при бърз ход се е преминавало средно по 42 км. (367 мили x 1480 м : 13 дни = 41,846 км).

⁴⁷ ГИБИ т.1 стр.103

⁴⁸ Латински извори за българската история, Певтингеровата карта стр.20/21

Карта № 8 ⁴⁹.

От тук разстоянието от Дунав до Ниш при пет дни бърз мъжки ход следва да бъде около 210 км. Съобщаването на факта, че става дума за бърз мъжки ход не е случаен в определянето на разстоянията. Потвърждение на това ни дава и сведението на Прокопий Кесарийски, съобщено в “История на войните”⁵⁰, че от Византион (Константинопол) до устието на Истър (Дунав)⁵¹ има двадесет и два дни път, без уточнение за начина на неговото преминаване. Ползвайки отново сведението от Певтингеровата карта виждаме, че това разстояние е 416 римски мили или около 620 км, което прави дневен преход от 28 км. и което ни показва, че добавянето на определението “бърз мъжки ход” е имало съвсем конкретно практическо измерение, със съществена разлика на изминаваното разстояние при обикновено ходене и при бързо мъжко ходене.

Възприетият от древните хронисти подход, разстоянията да се измерват с времето за тяхното преминаване, успешно се прилага и в средните векове при въвеждането на мерната единица за разстояние “левга”, която се е определяла в първоначалния ѝ вид, като разстоянието, което се изминава при един час вървене

⁴⁹ Български военен атлас, Военно издателство, София 1979г, стр.143- Римските провинции Тракия и Долна Мизия с отбелязани военни пътища.

⁵⁰ Тълкова -Займова В., Пенджекова Р. ”Византия през погледа на съвременниците и”, стр.45, Пловдивско университетско издателство 2002г.

⁵¹ Приемаме, че крайната точка на пътуването е древноримския град Салсовия - днешно с.Махмудия, Тулчанска област, Румъния, като най-близко населено място, описано в Певтингеровата карта, до устието на Дунав

“leghe d un hora di camino”⁵² и е вариала в зависимост от терена, през който се преминава. По-късно при преминаването към метричната система, левгата се равнява на 5 км.

За критична оценка на направените до тук изводи, ще се обърнем отново към данните от Певтингеровата карта в частта „Пътеводител на император Антониан”. Тук намираме описанието на “Път от Рим през Аквилея до Константинопол”⁵³, част от който описва пътят от спирка Винцея - днешно Смедерево при устието на Морава до Ниш, който е 151 римски мили (223,8км). Налице са данни за алтернативен път от спирка Винцея до Ниш, описан в Бурдигалския пътеводител, също част от Певтингеровата карта, като част от “Път от Аквилея до Сирмиум и от там до Константинопол”, който възлиза на 130 римски мили (192,7 км.). В единият случай, при прилагането на критерия за пет дни бърз мъжки ход намираме, че следва да се е изминавало дневно 44,7 км., а в другият 38,5 км. В едно с направения по-горе извод за преминаване на средно 42 км. дневно при бърз мъжки ход, показва значителна близост на изминаваното разстояние при такъв темп на ходене. Именно и в този диапазон приблизително от 193 км. до 224 км от Ниш, на север към р.Дунав, би следвало да се търси и началната отправна точка от Панония.

Търсенето на изходна база откъдето, уточненото по-горе разстояние, да започне от Дунав, ориентирано към днешните директни пътища на юг от Дунав, към Ниш, би могло да бъде някъде между: Белград – 236 км до Ниш, Смедерево - 188 км до Ниш и Търну Северин – 224 км до Ниш. По наша преценка, вероятно населеното място, откъдето да започне петдневното отстояние от Дунава е Акве (днешен Видровац при Неготин), като този път от Ниш би следвал поречието на р.Тимок.

Все пак известна ориентация за пътят, който е изминала делегацията, в която участва Приск, ние получаваме от неговото сведение⁵⁴, в което той описва пътят от Ниш до Дунава по следният начин: *”Пренощувахме и се отправихме от околностите на Ниш към реката Дунав. Навлязохме в сенчесто място, в което имаше много завои, извивки и заобикалки. На това място, когато проблесна денят, на нас, които мислихме, че пътуваме на запад, изгрев слънце се оказа*

⁵² Орачев А.” България в европейските картографски представи до XIX век”. ИК”Борина”, 2005г. Виж карта на България и Романия, с част от Македония от 1689г. стр.86;

⁵³ ЛИБИ т.1 стр.28,29

⁵⁴ ГИБИ т.1, стр.105

отпред,..... Пътят се виеше и поради това тази част от него гледаше към изток. След това мъчно проходимо място стигнахме до гориста равнина. От там лодкари варвари ни взеха с еднодръвки лодки,..... и ни прекараха през реката. Като преминахме Дунав....”

Това описание на Приск ни дава възможност да се ориентираме в посоката, в която се е движела делегацията, като напълно логично е тя да е вървяла по установен път, на север, в посока към Дунав и едва ли е имало възможност за избор на алтернативни пътища. На първо място твърдението за движение на изток, изключва изобщо възможността, като отправна точка за петдневния преход от Дунав да започва от Сингидунум, който е на запад от Найсус (Ниш). Един, макар и косвен аргумент, който налага да не се приеме Сингидунум за отправна точка е, че от сведението на Приск, научаваме, че както Найсус, така и Сингидунум за превзети и разорени от Атила градове. Но те в същност не са завладяни. Видимо от описанието на Приск за Ниш, става ясно, че градът е пуст, само в някои от църквите има болни хора, но и че извън града в близост се намирал гарнизонът на войските на ИРИ в Илирик, с военачалника, на който – Агинтей, се среща пратеничеството⁵⁵.

Логично е да се направи изводът, че щом като градът, който Атила предлага да бъде мястото на бъдещото тържище между ромеи и хуни, е пуст, а неговата значимост се определя и от това, че е посочен като граница между двете империи, едва ли по-друга би била съдбата и на Сингидунум, към който не са споделени такива намерения и който именно поради това и не е споменат изрично от Приск. Присъствието на войсковия гарнизон на ИРИ на това място, подчертава още веднъж неговото гранично място. Още веднъж трябва да подчертаем, че ако Атила е имал предвид конкретно населено място, от където да започне определянето на северната граница по Дунав между империите, за него не е имало никаква пречка изрично да посочи, което и да било населено място по реката, гранично на Панония, от където това да започне. Това налага извода, че с обобщеното посочване на провинцията Панония, като начало на тази територия, очевидно не е имал предвид конкретно населено място, а друг естествен ориентир, от където тази граница да започне. Кое е то, ще узнаем след малко?

⁵⁵ ГИБИ т.1, стр.105

В известно различие от тезата ни, че югозападната точка от където започва предадената територия е гр.Ниш, Йордан Вълчев приема, че това е Прокупле, отстоящо по съвременните пътища на 28 км югозападно от Ниш, от където границата отивала към Кюстендил и от там по билото на Средна гора⁵⁶. Направената възстановка на границата дава известна основателност на тезата на Й.Вълчев, с уговорката, че авторът не посочва конкретен източник, въз основа на който прави този извод, но представеното от нас сведение от Бурдигалския пътеводител е в подкрепа на едно такова предположение.

От друга страна изследователите, редактирали том.1 на ГИБИ, приемат, че делегацията на Максимин и Приск се е движела по поречието на река Морава - десен приток на Дунав⁵⁷, което е и логично пътят да е преминавал именно покрай реката (“имаше много завои, завивки и заобикалки”, което е типично за движение покрай речно корито) (б.а.)⁵⁸, както и това да е бил най-прекият път до Дунав

(Карта № 9 - поречие на Морава)⁵⁹.

⁵⁶ Вълчев Й. “Календар и Хронология” ИК”Летописи” София 1994г, стр.64

⁵⁷ ГИБИ т.1 стр.214 ,бележка №387

⁵⁸ Велика Морава е типична меандърна река. От Сталач до Дунав разстоянието по права линия е 118 km, а дължината на реката по меандрите ѝ е било 245 km, което я прави по този показател най-наситената меандърна река в Европа. [https:// bg.wikipedia.org Велика _ Морава](https://bg.wikipedia.org/Велика_Морава)

⁵⁹ Исторически архив, Орган на Съюза на учените в България,Година VI,кн.14,март -април 2008г,ISSN 1311-848-X

Този факт, се потвърждава и от възстановката на пътищата в диоцез Тракия, съгласно Български военен атлас⁶⁰ (Карта № 7), който ни показва, че покрай поречието на р.Морава е съществувал такъв. Това установихме и с данните от цитираните по горе пътеводители, Бурдигалския и този на император Антониан.

Знанието, че разстоянието може да бъде изминато за 5 дни бърз мъжки ход, може да е налично само при движение по познат и многократно изминаван път, а не в хода на откриване на такъв път. Именно описанието на Приск, за особеностите на пътя, изключва движението на делегацията да е било по поречието на р.Тимок, чиито меандри са в долната ѝ част, преди вливането в Дунав. Освен това, срещу устието на Тимок, не установихме в миналото да е имало път, който да продължава от северния бряг на Дунав в северозападна посока. В крайна сметка движението по поречието на Тимок е в посока североизток и би отдалечило делегацията твърде много от нейната крайна цел, която е на северозапад от Ниш.

Отново можем да подчертаем, че в тази зона - вливането на р.Морава в Дунав, Атила е имал избор за посочване на съвсем конкретна начална точка, какъвто би бил гр. Виминациум, завладян от хуните още през 440 г., отстоящ само на около 60 км, на изток по течението на Дунав от устието на Морава. Той не е направил и това, което още веднъж налага извода, че началната точка от Панония следва да бъде друга характерна даденост, като например поречието на река и следващ го път, който продължава на северозапад към предполагаемата столица на Атила - гр.Гьор, в Унгария .

Освен това допълнителен аргумент за посоката на движение ни дава и фактът, че делегацията пътува за да се срещне с Атила. Очевидно това става в близост до северния бряг на Дунав, срещуположно на устието на Морава, след пристигането на който, Приск разказва, че вървяли 70 стадия⁶¹ (1 стадий = 185 м, т.е. изминали са около 13 км). На следващия ден вървели до деветия час на деня, което е 15 часа следобед⁶², докато стигнат до шатрите на Атила. Йордан Вълчев приема, че именно срещу устието на Морава, Атила е имал резиденция⁶³, което очевидно намира основание в сведението на Приск.

⁶⁰ Български военен атлас, стр.144, Карта на Диоцез Тракия IV-VI век, Военно издателство, 1979г.

⁶¹ ГИБИ т.1, стр.107

⁶² Пак там стр.215, заб.388а

⁶³ Вълчев Й. "Календар и Хронология" стр.61, стр.64.

Този факт с висока степен на достоверност ни дава основание да приемем, че именно от вливането на р.Морава започва на изток по течението на Дунав предадената територия. Долината на река Морава е била и основен път за някои от готските нападения, а по-късно и за проникването на южните славяни към Косово, Македония, Албания, Пелопонес⁶⁴, т.е. долината на река Морава е утвърден исторически път. Мястото на вливане на р.Морава, отбелязано в Бурдигалския пътеводител, като спирка Винцея е на отстояние 25 римски мили (37 км) на изток от мястото, където е посочена в същия пътеводител границата между Панония и Мизия.

От друга страна внимателния преглед на изображението на Певтингеровата карта, показва, че обозначенията за границата между Горна Мизия и Панония (виж карта 10) е значително по на запад след Сингидунум, който от своя страна е на 33 римски мили (49 км) на запад от мястото обозначено в обяснителния текст за граница между двете провинции. Ето защо намираме, че отклонението от 37 км, не би трябвало да промени логиката на направените досега изводи, именно във връзка с аргументите за нивото на конкретност и точност на географските представи за обсъжданата епоха.

Карта № 10 (фрагмент VI)

⁶⁴Занетов, Гаврил. Западните българските земи и Сърбия . История и етнография. 1917г.; [https:// bg.wikipedia.org](https://bg.wikipedia.org) Велика _ Морава

Още един факт от описанието на пътуването, който ни поднася Приск също помага значително в ориентацията за това, откъде е тръгнала делегацията, след преминаването на Дунава и накъде е продължила да се движи, след първата среща в резиденцията на Атила при Дунава, която посока логически предполага и посоката на движение на делегацията преди преминаването на Дунав. Приск разказва: *”На следния ден заедно с Атила се отправихме към по-северните области на страната. Донякъде пътувахме с варварина, после поехме по друг път, както ни показаха скитите, които ни водеха, тъй като Атила щял да отиде до някакво село за да се ожени.... От там ние пътувахме по равен път през равнина. Стигнахме до плавателни реки, именно до Дрикон, Тигас и Тифиза⁶⁵, които са най-големи след Дунав. Препминахме и тях с лодки еднодръвки. ... Другите реки преплувахме на салове. ... След като изминахме дълъг път, навечер се разположихме край едно езеро с пивка вода. ... Тук ние срещнахме западните римляни, които също бяха проводени като пратеници при Атила”⁶⁶.*

Същият епизод, разказан от Йорданес звучи по следният начин: *„Историкът Приск разказва, между другото, със следните думи как бил проведен като пратеник при него (Атила) от Теодосий Млади: ”След като препминахме няколко големи реки, а именно Тиса, Тибиска (Тимиш) и Дрика (Бега), достигнахме до мястото, където някога Видигоя, най-храбрият между готите, бил убит с измама от сарматите, от там не след дълго стигнахме до селото, в което живееше цар Атила, село, бих казал подобно на твърде голям град”⁶⁷.*

Видимо е, твърде фриволното предаване от Йорданес, включително и в кавички, на написаното от Приск, но за нас по-важно е, че в неговата история “De origine actibusque Getarum” – За произхода и делата на гетите (готите), написана около 551 г, т.е. около сто години след Приск, се изяснява, че едната река със сигурност е Тиса. Но и при двамата автори поредността на изброяването на реките, ако тяхната идентификация е правилна, буди известно недоумение тъй като, при движение в северозападна посока след преминаването на Дунав в района на устието на р.Морава, би следвало първо да бъде пресечена р.Тимиш,

⁶⁵ ГИБИ т.1 стр215 забележи №№392,393,394- приема се, че реките Дрикон, Тигас и Тифиза са съответно Бега-десен приток на Тиса, Тиса и Тимиш.

⁶⁶ ГИБИ т.1 стр.107

⁶⁷ Тъпкова -Заимова В.,Пенджекова Р.”Византия през погледа на съвременниците и”стр.41,Пловдивско университетско издателство 2002г.

след това р.Бега и накрая р.Тиса, а не както пише Приск - Бега, Тиса и накрая Тимиш, тъй като преминаването на Тимиш предхожда преминаването на Бега, а след това идва Тиса. Тъй като Йорданес очевидно не се е съсредоточил задълбочено в разказа на Приск, а вероятно и не е познавал географски района, той подрежда реките алогично. Защото ако се тръгва от Тиса първо ще се пресече нейният приток Бега (Дрика) и след това ще се достигне до Тимиш, но това по своето естество е обратно движение към Дунав т.е. на югоизток, а не на северозапад.

Независимо от възможното объркване и при двамата автори, допълнителното описание, на Приск, че преди да стигнат до реките са вървели по равен път през равнина, ни дава нужната ориентация. Такава просторна равнина, която предхожда достигането на реките, се намира и до днес именно между устието на Морава и долината на р.Тимиш (Тифиза, Тибиска). Едва след това при движение на северозапад се пресича р.Бега и накрая Тиса. Това описание ни помага да изключим още една възможна начална точка на предадената територия, каквато би била Сингиндум (Белград), тъй като при пресичане на Дунав на това място, при движение на северозапад, няма как да бъде пресечена река Тимиш. Още повече, че при преминаване на Дунав при Сингиндум на отсрещния бряг се попада между поречията на Тимиш и Тиса и няма равнина, по която да са вървели, денят преди срещата с Атила, а така също и на следващият ден преди да достигнат реките.

Тези уточнения ни помагат в нашата ориентация и ни насочват още повече към възприемането на устието на р. Морава като отправна точка, тъй като тя се влива в Дунав в близост до гр.Смедерево, (спирка Винцея), който ние посочихме като възможна изходна точка за измерване на разстоянието, “пет дни бърз мъжки ход”. Очевидно градът е създаден значително по-късно, тъй като и Приск не съобщава за населено място, там където са преминали Дунав, но разразстването на спирката и възникването на град на това място е напълно логично, като утвърдена локация за преминаване на Дунав от север на юг. В рамките на допустимото можем да прием, скъсяването на разстоянието от съвременната пътна мрежа на 188 км, от Ниш до Смедерево, към уточнението за възможния преход при пет дни бърз мъжки ход в рамките от 193 км, 210 км или 224 км. Трябва да имаме предвид, че движението е следвало меандрите на реката, което е и логичната причина за различията в изминаваните разстояния в миналото и днес.

С направеният анализ, можем да приемем за непротиворечиво и в съответствие с историческите данни, че началото на предадената от ИРИ на Хунската империя земя по южният бряг на река Дунав, започва от вливането на р.Морава в Дунав и стига до Нове. Този анализ ни дава възможност да приемем, като напълно логично, че именно по долината на р.Морава е била очертана и западната граница на предадената от ИРИ на Хунорската империя територия по силата на договора от 448 г. Макар и без пряко отношение към разискваната от нас тема, логиката на подобно възприемане намира своето потвърждение в последиствие през вековете, на базата на изводите на множество наши и чужди етнографи, че именно поречието на река Морава е естествена граница за разпространение на българския етнос на запад и на юг от Дунав ⁶⁸.

След като изяснихме, началната точка по поречието на Дунав в рамките на Панония или в близост до историческата граница между римските провинции Панония и Мизия, откъдето е започвала територията, предадена към Хунорската империя и нейната западна граница, следва да се опитаме да установим, като цяло териториалния обхват и чрез намиране на местоположението на южната и източната граница на тази територия.

По-горе установихме, че широчината на територията, изразяваща се в “пет дни бърз мъжки ход”, е приблизително 209 км.⁶⁹ Ще се опитаме, по емпиричен път, да транспонираме това разстояние в посока юг с широчина от Смедерево до Ниш и по протежението на р.Дунав на изток от Смедерево до Нове (край Свищов)⁷⁰, като прехвърляме траекторията на течението на Дунав от тази отсечка успоредно на юг с начална точка - Ниш. По този начин се очертава южната граница на тази територия по линията: Ниш, Княжевац, Чипровци, Пирот, Димитровград, Сливница, Брезник, Батановец, Перник, Панчерево, Нови хан, Вакарел, Ихтиман, Панагюрище, Стрелча, Брезово, Стара Загора. Но докъде да стигне южната граница по дължина при движението си на изток. Уточняването може да бъде направено, ако от Нове спуснем линия успоредна на съседния

⁶⁸ Пак там. <https://bg.wikipedia.org> Велика _ Морава

⁶⁹ Определяме на базата намиране на средната величина от трите установени разстояния на изминаване за пет дни бърз мъжки ход($193\text{км}+210\text{км}+224\text{км}=627\text{км}:3$)

⁷⁰ **Нове** (на латински: *Novae*) е име на антично селище, което се намира на 4 километра източно от центъра на днешния град Свищов, в местността *Паметниците*, наричана още *Стъклен*. Градът е създаден с Декрет за земята на Тит Флавий Веспасиан, на 26.10.69 г. <https://bg.wikipedia.org> Нове

меридиан, преминаваща билото на Стара планина на юг. Виждаме че тази линия се пресреща с линията на южната граница в района на Гурково, Твърдица и напълно естествено е да прекоси Стара планина при Твърдишкия проход. Но тъй като граници с прави линии имаме само в пустините, ето защо вирайки се в тази зона виждаме и една природна даденост-поречието на р.Янтра, което можем да приемем напълно логично, като естествено очертаващо източната граница на територията, така както р.Морава очертава западната граница.

За този избор на местоположението на източната граница, а не точно в посока от Нове на юг, ни дава основание да мислим още една даденост, а именно, че в близост до устието на р.Янтра, освен Нове, (който е от страна на левия бряг на Янтра в посока Дунав) се намират останките на други две крепости, съществували през античността и средновековието - крепостта Неа кастро при с.Нов град, община Ценово и крепостта Ятрус⁷¹ (от страната на десния бряг на Янтра). Това в значителна степен подсказва логиката, от стратегическа гледна точка, именно в тази зона да е определена и североизточната точка на присъединената по договора земя (виж карта 11).

Карта № 11

⁷¹ ЛИБИ т.1. стр.16. Крепостта Ятрус е описана в Певтингеровата карта , като отстояща на 9 римски мили от Нове.

Намирането на приблизително точните географски ориентири, на предадената по силата на договора от 448г. територия от ИРИ на Хунорската империя, на основание даденото описание от Приск и с помощта и на други исторически източници от това време, следва да приемем, че и по отношение на определянето на предмета на договора, в частта - предаваема територия, е определяем, т.е. има достатъчно данни, въз основа на които да бъде конкретизиран, поради което същият и на това основание следва да се приеме за действителен. (Карта №12)⁷²

Карта № 12

3.Какви са историческите данни за присъствието на българите на юг от долното течение на Дунав през V- VIIвек ? (С.П.&Я.Я)

От византийски хронисти Теофан Изповедник и Патриарх Никифор знаем за „Стара велика България”, която се намирала при р.Куфис, т.е. на р.Кубан, за нейния господар Кробат – Кубрат и петимата му синове. И странно, Теофан при цялата си омраза към „мръсния и нечист народ”, освен като „първа България”,

⁷² Графичното оформление на възстановката на границите очертани на Карта №9 е изработена от доц. Н.Нинев от ВСУ”Черноморизец Храбър”, в съответствие с описаното, от автора, в текста, като за основа е използвана карта на България от <https://earth.app.goo.gl/?apn=com.google.earth...>

записва държавата на Кробат „стара” и „велика”, а патриарх Никифор пише за „старата така наречена Велика България.”⁷³

Известно е, че когато Кубрат поема българския престол, България е била зависима държава, тъй като е била поделена между тюрки и авари. Едва около 630-632 г. той отхвърля зависимостта от Тюркския каганат, а през 635 г. и тази от аварите. В този смисъл Кубратова България просъществува общо 38 г., от които 35 г. под негова власт до смъртта му, а след това и още три години под властта на първородния му син – Батбаян или Баян. Действително тази Кубратова България предшества България на Исперих, но не може да се нарече и „първа”. Не виждаме също така причината, поради която да бъде определяна като „стара” и още повече като „Велика”, защото ромейските хронисти не са записали други велики дела на Кубрат. По-правдоподобно би било да кажем, че той е възстановил друга, по-стара и действително велика българска държава, за да я записвана с определението “стара” и епитета „велика”.

Коя е тази стара и Велика България ние сме разглеждали подробно този въпрос,⁷⁴ както и редица други изследователи. И отговорът намираме в „Именника на българските владетели”, където е записан под името Ирник. Това е името на втория период от историята ни, записан лаконично: „Ирникъ, живя 150 г. Родът му бе Дуло. А годината му дилом твирем.”⁷⁵ Тук е ясно, че става дума за исторически период, а не за един живот, продължил 150 г., че се касае за династията Дуло, а последното изречение пояснява годината, когато владателят, дал името си на периода, се е възцарил. Това е годината „диллом”, т.е. Змия, според българския циклов календар. О.Прицак е пресметнал, че това е 453 г. За целта авторът изважда от годината на смъртта на Кубрат – 665 г. времето на неговото управление, това на Гостун и на целия период Ирник, както са посочени в Именника. Така достига до началото на неговото царуване. Пресмятането е елементарно и може да се запише с израза: $665 - 60 - 2 - 150 = 453$ г.⁷⁶

Получената година е знаменателна за европейската и българската история. Това е годината на смъртта на хунския владетел Атила и края на самата Хунска

⁷³ Теофан Изповедник. Хронография. ГИБИ 3, С., 1960, с.263-265; Патриарх Никифор. Бrevиарий, ГИБИ, 3, С., 1960, с.295.

⁷⁴ Попов Св. “Авитохол и Ирник .Начало на българската държавност”, ”Данграфик” Варна, 1999г.стр.251-268

⁷⁵ Москов М. “Именник на българските канове.(ново тълкуване)” стр 25 ДИ”Д-р П.Берон”, София ,1988г.

⁷⁶ Pritsak O. Die bulgarische Furstenliste und die Spasche der Protobulgaren /Uralo-altaische Bibliothek/, Wiesbaden,1955, p.55.

империя, на чието място възниква България на Ирник. А Ирник е най-малкият и любим син на „бича Божи“, чието име като дете Приск записва като Ирна⁷⁷, по-късно говори за Ернах, а Йордан - като Хернак.

От Приск знаем за първата му среща с Ирна като дете и преданието, че „Гадателите били предсказали на Атила, че родът му щял да пропадне, но ще бъде въздигнат от този му син“⁷⁸. Тук в известно отклонение от целта на изследването, ще си позволим да споделим една теза изказана от Св.Попов⁷⁹ и художествено интерпретирана от Янев и Чакъров,⁸⁰ относно специфичното вътрешно противоречие в казаното от гадателите пред Приск. То се състои в твърденията, че от една страна родът на Атила ще пропадне, а от друга, че ще бъде въздигнат отново от сина му Ирна. Кое от твърденията е вярното? Нима Ирна не е от неговия род? Това навежда на мисълта, че Ирна, носи кръвта на Атила но не е негов син, т.е. не е негов пряк потомък, а може би осиновено дете, с вероятни родители: майка - сестра на Атила и баща - вожд на българите, което би ни дало и част от обяснението защо именно Ирник по-късно оглавява българските племена, а не други народи, които стават подвластни на братята му. Разбира се тази хипотеза е логична, но за нея липсват свидетелства от исторически източници, които да я потвърдят, макар че косвено потвърждение за нейната потенциална достоверност намираме в българския фолклор-целият юнашки епос и мотивът за „детето юнак“, които са твърде показателни!⁸¹

В изследването на по-нататъшната съдба на прирадените по силата на договора от 448 г. територии от ИРИ на Хунската империя, се натъкваме на противоречиви исторически сведения, които налагат самостоятелен анализ. В описанието на Приск по отношение на поведението на синовете на Атила след неговата смърт, в главата „Пратеничество от Атиловите синове“⁸² намираме следното: *“По това време при император Лъв пристигнало пратеничество от страна на Атиловите синове, за да отстранят причината за предишната война и за да сключат мир, а освен това както е било обичай по-рано, да могат хуните*

⁷⁷ ГИБИ т.1 стр.117

⁷⁸ ГИБИ т.1 стр.117

⁷⁹ Попов Св. „Авитохол и Ирник .Начало на българската държавност” ,”Данграфик” Варна, 1999г.,стр222/223 . Виж и картината на стр.12 от изследването-Детето до трона на Атила е Ирник.

⁸⁰ Янев Я., Чакъров А. ”Коренът на Короната”стр.78-81, УИ ВСУ”Черноризец Храбър” 2004г.;

⁸¹ Попов Св. „Авитохол и Ирник .Начало на българската държавност”,”Данграфик” Варна, 1999г., стр.219-224.

⁸² ГИБИ т.1 стр.125

да отиват при Дунава, да устройват там за ромеите тържище и да получават в замяна неща, от които биха имали нужда....”

“Ново хунско пратеничество в Цариград”⁸³ Денгизих тръгнал на война против ромеите и се спрял на брега на Истър. Като разбрал това синът на Орнигискъл, Анагаст, който държал отбраната на реката от към Тракия, изпратил свои люде да попитат, какво искат та се готвят за война. Денгизих не обърнал внимание на запитването на Анагаст и върнал проведените от него люде без отговор. При императора пък проводил пратеници, които трябвало да му кажат, че щял да започне война против него, ако не му даде земя и пари нему и на предвожданата от него войска.”

Това сведение на Приск, ни насочва към факта, че след смъртта на Атила, и в следствие на вътрешните борби в Хунската империя, ИРИ вероятно отново е възстановила владението върху земите по договора от 448 г., (Византия не забравя земите, които е отстъпила) което кара синовете на Атила да искат отново тържището да бъде на Дунава, а не в Ниш, както и че когато Денгизих тръгнал срещу ИРИ се спрял на Истър, т.е. той е бил на северния бряг на реката, а не от юг. Разбира се, тъй като Приск не уточнява за местоположението, както на тържището, така и на мястото, през което Денгизих е смятал да премине Истър, това би могло да бъде и в частта отвъд източната граница при Нове, територия, която често пъти е била вход за многобройни предишни нападения на готи, хуни, българи в империята, а по късно и на други народи идващи от изток - в България.

Отговор на въпроса, какво се е случило в тази насока, намираме от Готският летописец Йорданес, който също е описал как са се развили събитията след смъртта на Атила. Скоро след загадъчната кончина на Атила синовете и най-близките му приближени си поделили народите в империята, но гепиди и остготи отхвърлили властта на неговите синове. В сражението при река Недат (Недао, Недас)⁸⁴ първородният му син и пряк наследник на хунския престол, Елак, паднал убит. „След неговата смърт останалите братя били прогонени чак до крайбрежието на Понтийско море ... Савроматите пък, които ние наричаме сармати, цемандрите и една част от хуните обитавали дадените им при града Кастра Мартис (Кула) в Илирик селища. ... А скирите, садагарите и някои алани заедно със своя предводител Кандак получили Малка Скития и Долна Мизия,

⁸³ ГИБИ т.1, стр. 127

⁸⁴ Не е установено съвременното наименование на реката. Предполага се че е приток на р.Сава(б.а.)

(т.е. Добруджа и Северна България) ... Ругите и някои други племена поискали Виза и Аркадиопол, за да се заселят. Също и Хернак, по-малък син на Атила, заедно с хората си избрал за заселване най-отдалечената част на Малка Скития. Неговите родственици Емнецур и Улциндур заели Утус – град на устието на р.Вит, близо да Сомовит, Искус/Ескус – град при устието на р.Искър, недалеч от Гиген и Алмус – днешен Лом, всички в Крайбрежна Дакия. Тогава мнозина от хуните като нахълтали на различни места, се предали в Романия. От последните произлизат тези, които и досега се наричат сакромонтиси и фосатиси.”⁸⁵.

Няколко са, в този текст, интересните за нас неща. Веднага прави впечатление, че отхвърлилите хунската власт остготи останали в Панония, а гепидите заселили цяла съседна Дакия. Верните на Атила синове и военачалници били принудени да бягат по-далече и така те заселили народите си в Мизия, Крайбрежна Дакия и Малка Скития южно от Долен Дунав. Ирник малко по-късно заселил „най-отдалечената част на Малка Скития”, т.е. Бесарабия. Последен с водените от него народи се присъединил към братята си Денгизих. Вероятно поради тази причина той заселва народите си още по на изток от Ирник, между реките Днестър и Днепър. Това според В.Златарски⁸⁶ е станало около 466 г., имайки в предвид двата му неуспешни похода срещу готите през 462 и 465 г., което показва, че дотогава трябва да е бил все още наблизно до Панония. А това дава отговора на поставения по горе въпрос, а именно че Денгизих е атакувал ИРИ през най-долната част на Дунав, която е продължавала да бъде граница на империята на изток от Нове.

Така описаното заселване е особено важно за нас, защото балканските територии на юг от р.Дунав са се смятали за византийски територии. Но странно, защо ли император Марциан (450-457) е приел неканените гости спокойно без никаква съпротива? Поради каква причина византийските хронисти не са отделили ни капчица внимание на този факт? Забележете, най-пълно тези събития отразява готският летописец Йорданес. Твърде интересен е начинът, по който той представя самото заселване.

⁸⁵ Йорданес. История на готите. ЛИБИ 1, С., 1958, с.357-359.

⁸⁶ Златарски В. “История на Българската държава през средните векове” т.1, стр.40, АИ “Проф.Марин Дринов” София, 2002г.

За савроматите и някои хуни се твърди, че обитавали дадените им при Кастра Мартис⁸⁷ селища, от което се подразбира, че те, бидейки далече от Панония са останали в обитаваните им дотогава селища в района на Кулско, без да се е налагало да се местят. Народите на Кандак получили Малка Скития и Мизия чак до Черно море. Тъй и не се разбира обаче как са ги получили и още по-малко, кой им ги е дал. Използваната словесна форма „получили” не подсказва с нищо да е имало военни действия, а че някой им ги е дал доброволно и след уговорки, т.е. като доброволна подялба между синовете на Атила. Емнекур и Улциндур „заели” Крайбрежна Дакия, а самият Хернак пък „избрал” за народа си най-отдалечените части на Малка Скития. И така едни „получили” земи за заселване, други „заели”, а пък Ирник си „избрал”. Тук никъде не се подразбира за никакви спорове, конфликти и военни действия с ромеите, което налага извода, че ИРИ не е упражнявала властта си върху териториите между Стара планина и долното течение на Дунав. Забележете, единствено ругите били „поискали” къде да се заселят, а искането означава молба и получаването на разрешение. И нещата веднага се изясняват, разбирайки искането им за Виза⁸⁸ и Аркадиопол⁸⁹, т.е. в провинция Европа, в непосредствена близост до Константинопол. Без молба и разрешение е нямало как да бъдат заселени на територия, върху която империята упражнява фактическа власт.

С други думи заселването е било мирно и безпрепятствено, което ни подсказва, че постигнатите договорености между двете империи относно предадените територии по договора от 448 г. са продължавали да бъдат в сила. Този извод намира потвърждение и в скоростното заселването, станало още с идването на бегълците. Явно това не им е отнело време нито за преговори, нито за военни действия. Защото ако е имало такива, те изискват време, а и хронистите е нямало как да си мълчат. Това е станало същата или на следващата, след гибелта на Елак, година, т.е. в 455-456 г.

О. Маенхен-Хелфен⁹⁰ също прави анализ на думите, с които Йорданес описва тези събития и е впечатлен, че с изключение на Ирник, всички останали заселвания са били мирни. Използваната от Йорданес единствено за заселването на Ирниковите българи думата *potiri*, означаваща „преследване”, „завладяване”,

⁸⁷ Днешният гр. Кула(б.а.)

⁸⁸ Днешния гр.Визе ,Турция(б.а.)

⁸⁹ Днешния гр.Люлебургас, Турция(б.а.)

⁹⁰ ТабаковД.”Хоризонтът на познанието” стр.97-98

от което той стига до извода, че за заселването си Ирник е трябвало да използва сила, за да се сдобие с необходимата му земя.

Казаното допълнително подчертава мирното заселване на хуните в Крайбрежна Дакия, Мизия и Малка Скития. Авторът обаче не се задълбочава и не е потърсил причината за военните действия в случая с Ирник. А потърсим ли отговор, защо заселването на Ирник е изисквало използването на сила, следва да съобразим, че Ирник, за разлика от братята си, е заел отдалечени земи извън обхвата на предадените по договора от 448 г. и останалите територии между Стара планина и долното течение на Дунав, вече останали трайно извън контрола на Империята. Там където отива Ирник с водения от него народ, са живели племена, освободили се от хунската власт след смъртта на Атила. И единствено те са се възпротивили на новодошлите. Тях Ирник е трябвало да прогони и тях той е усмирил с основанието на хунски наследник, доколкото тези територии дотогава са влизали в границите на доскорошната Атилова империя, за което отново говори Приск. Той твърди, че Ирник не участвал в походите на Денгизих срещу Империята *“тъй като вътрешни войни отвличали силите му”*⁹¹. В случая определението ”вътрешни” безспорно говори за войни в рамките на територията, владяна от империята на Атила.

Още по-важно в случая е това, което научаваме за българите начело с Ирник. След смъртта на Елак, Ирник заселил най-северната част на Добруджа и Бесарабия, а през следващите години около него се обединили и останалите хунски народи. Така на мястото на рухналата Хунска империя на територията между Стара планина и Дунав, на изток чак до р.Днепър възникнала нова държава⁹². И тя вече не носи името на хуните, а българското име. Именно това е Стара Велика България – държавата на Ирник, както са я записали много по-късно Теофан Изповедник и Патриарх Никифор⁹³. Именно това е 150-годишния период Ирник от Именника на българските владетели. Това обяснява срещата с българското име век по-късно точно по тези земи. Затова не бива да се учудваме, когато Исперих заселва своите българи-уногундури също в Добруджа и Мизия.

⁹¹ ГИБИ т., стр.125

⁹² Рашев Р. Прабългарите. Българското ханство на Дунав. София, 2001г. стр.18

⁹³ Теофан Изповедник. Хроннография. ... с.261; Патриарх Никифор. Бревиарий, ... с.295.

Добре е да знаем, че точно тези събития са отразени и в средновековен български извор, известен под името „Български апокрифен летопис“. В този „неблагонадежден“ за някои от историците ни извор българската история започва със заселването на българите в „земята Карвунска“, т.е. в Добруджа. А записаният под името пръв български цар Слав, се оказва Ирник, ако съдим по мястото, което заселва – Карвуна или Малка Скития, годината му на възшествие 453 г. и името-псевдоним Слав⁹⁴. Това ще рече, че той се е възцарил в годината на Змията или Дилом, както е записан той в Именника, т.е. през 453/454 г. Слав е вече първият български цар след заселването на българите в Северна Добруджа и Бесарабия.

И така името Ирна, Ернах, Хернак, Ирник, преданието за бъдещето му и годината на възникване на държавата, която създава, дават основание на много изследователи да приемат броени години след откриването на Именника⁹⁵ (1861), че Ирник от Именника е синът на Атила. Сред първите са В.Томашек (1877), А.Куник и В.Розен (1878) и много други, включително и български автори: Д.Ангелов, В.Гюзелев, И.Венедиков, М.Москов, П.Юхас и пр., и то в годините, когато връзката хуни – българи бе забранена.

Ирниковата държава обаче носи ново име и влиза в историята като България. Разбира се, необходимо е време, докато хронистите привикнат с това име, поради което българите често са записвани и като хуни. Но за хора като цитираните по-горе Теофан Исповедник и Патриарх Никифор, писали чак през IX в. това е добре известно и поради тази причина те записват Стара и Велика България. За тях Ирникова България е стара, след като е била създадена през 453 г., а Кубрат през 30-те години на VII в. само я е възстановил, отхвърляйки зависимостта ѝ от тюрки и авари. Но тя е и Велика, имайки предвид делата на Ирник, обединил около българския народ всичките хунски остатъци и създал мощна и силна българска държава. При усядането му в Малка Скития тя заемала първоначално Северна Добруджа и Бесарабия докъм р.Днестър. След смъртта на по-големия му брат Денгизих, останал единствен пряк наследник на Атила, към него се присъединили и останалите хунски племена. Така България на Ирник нараснала като население,

⁹⁴Вълчев Й „Календар и слово“, Български писател, 1986г. стр 147, приема, че календарните прозвища Змей и Слав са идентични.

⁹⁵Именникът е открит от руския учен А.Попов, в обширен хронографски свод, т.нар. „Летописец Елински и Римски., вероятно съставен от Цар Симеон Велики и пренесен в Русия през XIVв. Попов публикува откритието си за първи път през 1866г. Виж „История на Българите“ т.1, Издателство „Знание“ ЕООД, Книгоиздателска къща „Труд“, 2003г, стр.35.

територия и военна мощ и включвала части от Дакия, цяла Мизия, Добруджа, а отвъд Дунав на изток достигала до р.Днепър.

През цялото време, докато управлявал Ирник запазил отношенията си с Византия мирни. От Приск Тракиец разбираме, че вниманието му първоначално е било насочено на изток, привлечено от надвиснала опасност – нашествието на савирите през 463 г.⁹⁶ . Но той не само ги усмирил, а ги включил в държавата си, която на изток достигнала Кавказ. Савирите, привикнали на походи и грабежи често нападали съседна Персия. Това предизвикало военна кампания на персите срещу безпокоящите ги от северозапад хуни-савири. Бойни действия имало на два пъти, през 474 и през 484 г. като и в двата случая персийските войски, водени лично от шах Пероз били разбити, шахът пленен, а вторият път бил убит. Името на този „хунски“ владетел, арменският летописец Егише Вардапет записва като Хон Херан, в което Херан не е трудно да се разпознае името на Ирник, а записът на Егише да бъде разчетен като „Хунът Ирник“.

Любопитно за нас е как византийските хронисти записват същия хунския владетел, победил персите. Йоан Малала го именува Влах, Прокопий Кесарийски – Влас, Агатий - Валас, Йешу Стилиит – Балаш, а Теофан Изповедник – Валах – все имена, гравитиращи около българския етноним.

Тъй или иначе през следващите четири години властта в Персия била в неговите ръце. Гордите перси трудно приели, чуждия владетел и го представят ту за брат (Прокопий, Агатий), ту за син на Пероз (Йешу Стилиит), който в същност през първите две години царувал като варварин-окупатор. През 486г., след династичен брак с Воа (Аспадева) - дъщерята на Пероз Хон-Херан, т.е. Ирник е вече законен владетел, а през 488 г. сам предал властта в ръцете на Кавад – син на Пероз.⁹⁷

Не е за подценяване, но той е познат и на някои наши възрожденски източници. Така например, записан като Волег го откриваме на второ място в списъците „Имена на българските князе” и „Родословие на българските князе” в „Летопис и родословие” на поп Йовчо от Трявна. Царуването му е определено между 502 и 530 г., като във втория списък след името Волег е допълнено „или

⁹⁶ ГИБИ т.І, Приск, стр.117,125;

⁹⁷ Милчев, Кирил. Първият български владетел. С., 2009, с.42-52.

Либерт”⁹⁸. Познат е и на Паисий, според когото е съществувал пръв български цар, превзел някога Армения и Мидия, т.е. Персия⁹⁹.

И така Ирник се оказва записван със собственото си име, но името му срещаме и като производно на българския етноним: Влах, Валах, Влас, Валас, Бараш, Болах, което е напълно разбираемо. Егише го представя със съставно име Хон Херан (Хунът Херан), но по подобен начин е представен и в летописа на волжките българи „Джагфар тарихи”. Тук Ирник е записан като Бел-Кермек и особено внимание заслужава пояснението: ”От Бел-Кермек започва рода на българските царе, наричани канове или балтавари.”¹⁰⁰. Този запис на името видоизменен в Белк-Ермек, бяхме разчели като „Българинът Ирник”¹⁰¹, а Кирил Милчев го разтълкува и като Болг Ермек¹⁰². Видимо идеята изглежда една и съща, с явната цел да подчертае връзката на Ирник с новата българска държава, заела мястото на изчезналата Хунска империя.

4. Има ли личностна (наследствена) приемственост в упражняването на държавната власт между Атила, Ирник, Булгарис, Органа/Гостун, Кубрат и Исперих? (С.П.&Я.Я.)

Обобщавайки известното ни относно името на Ирник, записвано от различни хронисти на различни езици, установяваме някои любопитни особености. На първо място той е записван със собственото си име –Ирна, Ирник, Ернах, Хернак и дори Реан в Историята на Блазиус Клайнер¹⁰³. При други записи името му корелира с българския етноним – Влах, Валах, Влас, Валас, Балаш, Болах и за нас този запис е твърде показателен като дава израз на народа и държавата, създадена от него. В трети случаи името му е представяно съставно – Бел-Кермек или Хон-Херан като и в двата тези вида собственото име Кермек и Херан е поставено на втори план, а първите му части Бел и Хон ориентират за неговата българска и съответно хунска принадлежност. Защото Ирник като син на Атила по рождение е хун, но като държавник той е владетел на българите,

⁹⁸ Поп Йовчо от Трявна. Летопис и родословие. В.Търново, 1995, с.26,35.

⁹⁹ Паисий Хилендарски. Славянобългарска история. С., 1984, с.49.

¹⁰⁰ Бахши Иман. Джагфар тарихы. Т.1, Оренбург, 1993, с.14

¹⁰¹ Попов, Светлозар. Авитохол и Ирник. Начало на българската държавност. Варна, 1999, с.232.

¹⁰² Милчев, Кирил. Първият български владетел. С., 2009, с.41

¹⁰³ Клайнер Б. “История на България” съставена 1761г.,стр.37, под редакцията на Иван Дуйчев и Карол Телбизов, изд.БАН Институт по история, София 1977г.”Великият български предводител Реан, с помощта и по съвета на император Анастасий, със съгласието на славяните, потеглил в 504г. с войската си от изток към запад и завзел не само България, но и голяма част от Унгария заедно със Сирмиум....”

обединили около себе си и други хунски народи и създали държавата България или Стара Велика България. Единствено в “Апокрифа” той е представен като Слав, т.е. с календарното си прозвище на годината Змия или още Дилом¹⁰⁴.

С изложеното до тук очертахме, надяваме се достатъчно убедително, на основата на познатите ни исторически източници, че Ирна, Ернах, Ирник и т.н. е действителна историческа личност, чието присъствие на историческата сцена като владетел на българите и България е засвидетелствано от множество хронисти, от различни държави, писали своите хроники през тази епоха.

В случая е важно да подчертаем, че тези исторически източници, дават достатъчно данни за това, че е налице непрекъсната генеалогична линия на приемственост на властта в рамките на рода Дуло от Атила и Ирник до Кан Исперих. Започвайки от Ирник, чието възшествие като Кан е записано 453г. приемствеността е напълно ясна, с това че именно тази година е смъртта на Атила. За владетелите след Ирник, подробно описание и анализ намираме при М.Москов¹⁰⁵.

Коректността на съставителя на Именника се състои в това, че той отразява за всеки от владетелите неговия род, като е видимо, че от Авитохол до Исперих това е родът Дуло, т.е. имаме непрекъсваемост на генеалогичната линия от Атила -като владетел, очертаващ края на тристагодишния епоним Авитохол, до Исперих и след него. А когато властта е упражнявана не от наследствения владетел, както е в случая с Гостун, то изрично е посочено, че той е наместик и е от рода Ерми. В потвърждение на тезата ни е и фактът, че българската историческа наука признава “Именника” като специфична генеалогия на най-ранните български владетели и дава извънредно ценна информация за родовия принцип на управление.¹⁰⁶

И така, Ирникова България на изток достигала до Кавказ и Персия. Това определило до голяма степен източната политика на кан Ирник със савирите и с Персия. Западните и територии обаче се намирали на Балканите, в Добруджа и

¹⁰⁴ Попов, Светлозар. Български апокрифен летопис проговаря. Варна, 2014, с.11-19

¹⁰⁵ Москов М. “Именник на българските Ханове”, стр.166-172, ДИ “Д-р П.Берон” София, 1988г. М.Москов, цитира **О.Прицак като посочва владетелите след Ернах, като негови наследници както следва:** Мундо 473-521г.; Бузан около 485г.; Зилгис-около 520г.; Глонис и Стиракс около 527г.; Гордас и Мугел - около 534г.; Булгар 538-540г.; Около 550 г. държавата се разпада на две. Канове на кутригурите Хиниалон и Синион - около 550г.; Заберган-550-560г.; Ханове на утигурите: Сандилх - около 550г; Анагай-около 576г. След 560г. двете държави попадат под аварско (тюркско) господство, отхвърлено частично при Гостун = Органа през 603г и при Кубрат окончателно през 635г.

¹⁰⁶ “История на българите” т.1, Издателство “Знание “ЕООД, Книгоиздателска къща “Труд”, 2003г, стр.35.

Мизия. Това я правело съсед на ИРИ, а той поддържал мирни и добросъседски отношения с нея. Затова когато готите започнали да я безпокоят император Зенон (474-475 и 476-491) се обърнал за помощ към българите ¹⁰⁷, т.е. към Ирник.

Подробности по случая научаваме от Димитър Табаков, ползвал за целта непознати у нас арабски източници. Според географа Абул Феда германците разрушили напълно седалището **Буршан** на **бурджаните**. Следва да поясним, че т.нар. „германци” в съобщението са известните ни готи, а бурджани арабите наричат българите. Веднага прави впечатление видимото подобие на двете названия Буршан и бурджан, но дори и това да е нещо случайно, българското присъствие в съобщението си остава неоспоримо.

Най-любопитното в случая е идентифицирането на седалището Буршан, защото като всеки географ Абул Феда ни е оставил и географските му координати. За нас те са крайно ценни, тъй като определят територия близка до тази на Велики Преслав, четири века преди издигането на българската столица. Първото разрушение на седалището Буршан е дело на Теодорих Страбон – гот, командващ ромейските войски в Тракия, разбунтувал се срещу император Зенон 481/2 г.

С това обаче нещастията за Буршан не свършили дотук, защото само 5-6 години по-късно градът отново станал обект на готско нападение, този път на Теодорих Млади – бъдещият велик готски крал. Според Д. Табаков това се случило през 486 г., когато Теодорих с цялата готска сила излязъл от Нове, селище наблизо до съвременния гр. Свищов и първото нещо, което предприел било да нападне и разруши злощастния Буршан ^{108, 109}.

Тук няма да обсъждаме бойните победи на двамата Теодориховци срещу българите. Струва си обаче да направим една кратка и любопитна равностетка. Защото след погрома над Буршан, Теодорих Страбон поема към Константинопол и след поредица авантюри е принуден да го изостави, а наскоро след това пада убит. Теодорих Млади пък след като се е „налудувал” в Македония и Тесалия, и е разорил българския Буршан, се завръща в гр. Нове и на следната година отвежда готите в Италия. По пътя отново воюва и „побеждава” българите.

¹⁰⁷ Йоан Антиохийски. Извадки от „DE INSIDIIS”. ГИБИ 3, С., 1960, с.32.

¹⁰⁸ Табаков, Димитър. Хоризонтът на познанията. С., 1999, с.80,98,100,191;

¹⁰⁹ Комес Марцелин. Хроника. ЛИБИ 1, С. 1958, с.312;

А равностметката е ясна - **във всички сражения готите са победители. Но забележете, не „победените”, а „победителите” напускат завинаги Балканите??!**

Говори се, че по този повод Зенон издигнал паметник на българския владетел в Константинопол. Не знаем дали това е вярно, но знаем за строителните работи на неговия приемник – император Анастасий I (491-518). Той издига нов дворецов комплекс в столицата и му дава името Влахерни. Днес никой не знае откъде води това име, но за нас Влах-Ерни не може да бъде нищо друго освен поредният запис на името на Ирник, имайки в предвид посочените по-горе записи на името му.

Възможно е готските опустошения в Буршан и цялата област да са били наистина големи и българите частично да са я изоставили. Тя обаче продължила да бъде свързвана с българското име. Благодарение отново на Димитър Табаков научаваме за едно съобщение, оставено от Йоан Никиуски. Говорейки за бунта на Виталиан от 514-517 г. той отбелязва: *„И Виталиан, прочее, който беше командир на войските в Тракия ... завладя земите на Тракия, Скития и Мизия и повдигна многобройна армия. ... императорът назначи друг генерал по име Кирил от провинция Илирия. Този също влезе в сражение с Виталиан и стана голямо кръвопролитие. Генерал Кирил се оттегли в града по име Одисос и остана там, докато Виталиан се оттегли в **провинция България**. И той (Виталиан) даде големи суми на пазачите на (крепостните) врати на Одисос, и тогава в един нощен поход той (Виталиан) умъртви Кирил и завладя града... ”.*

Според Джон Бъри във войската на Виталиан е имало много българи, но не по-малко интересно е и това, което разбираме от Йоан от Никиу, че за Виталиан е бил нужен един нощен поход, за да измине пътя от **провинция България** до Одисос, т.е. до Варна. Защото това поставя провинция България наблизо до Варна. И Д. Табаков приема, че границата на тази провинция България не е била по-далече от линията между днешните Балчик¹¹⁰ и Силистра. А на следващата страница уточнява, че провинция България трябва да е било новото име на Малка Скития, т.е. Добруджа.

¹¹⁰ Разстоянието от Дионисопулис (Балчик) до Одесос (Варна) по описанието към Певтингеровата карта е 32 римски мили-около 47 км., т.е. това е приблизително в обхвата на уставеното, по горе, разстояние преминавано за един ден бърз мъжки ход, какъвто би бил ходът при военен поход, предполагащ изненада за врага. (б.а.)

Нека накратко да обобщим. През 448 г. Атила подписва договор с Теодосий II, с който получава земите между Дунава и Балкана и те влизат в границите на империята му. След смъртта му през 453 г. верните му синове и пълководци напускат Панония и се заселват тук с народите си, без противопоставяне от Византия. Ернах – най-малкият му син заселва Северна Добруджа и Бесарабия. В следващите години той консолидира около властта си бившите хунски народи и създава голяма и мощна държава – Стара и Велика България. През следващите 5-6 десетилетия тя процъфтява и взема живо участие в историята на Кавказ, Персия и на Балканите. Посоченото дотук разкрива, че точно земите, получени от Атила с договора от 448 г. стават убежище на верните му народи след неговата смърт и съществена част на създадената, от най-малкия му син Ернах, нова Българска държава. А годината, в която Ернах поема властта си над българите – 453 г. – Змия, Дилом или Слав става година първа от нейната история. Затова и в “Именника” срещу името на Ирник е записано „*А годината му дилом твирем.*” Разбираме, също че днешните Добруджа и Североизточна България остават в състава на българската държава до готските погроми тук, но името България се среща във византийските хроники и през следващите десетилетия, включително и по време на управлението на Юстиниан I (527-565 г.), записвана като провинция България и се говори за църква на България.

Казаното дотук е солидна основа за тезата, че заселването на Исперих южно от р.Дунав не е нещо случайно и че той вероятно заселва старите територии на Стара Велика България на Ирник със съзнанието на приемник на старата българска и хунска държавност. Ето защо и Р.Рашев приема, че *“Началото на своята история, прабългарите свързвали с хуните. Те се смятали за техен законен политически приемник и открито заявявали претенциите си за хунското политическо наследство. Това съзнание е ясно изразено в “Именника на българските ханове”*¹¹¹.

Можем да отправим поглед и към още по стари изсторически източници, поглеждайки към отбелязаното в твърде дебатираната карта от IV век на св.Йеоринм, където е записано: *“Mesia hec et vulgaria”*¹¹². Това сведение за ранното присъствието на българите, в земите влезли в границите на Дунавска България, по интерес начин се допълва и от сведението, което получаваме от

¹¹¹ Рашев Р. “Прабългарите и Българското ханство на Дунав”,София ,2001г.стр.16;

¹¹² <http://letopisec.blog.bg/history>. “Мизия тук и България”

писмото на папа Йоан VIII до Константинополския патриарх Игнатий, по повод спора между двете църкви за църковната юрисдикция върху България.: *”Всеки знае, че **страната на българите** що се отнася до правото на църковни грижи, е управлявана от предстоятелите на апостолическата катедра още **от времето на блажено почившия папа Дамас** и после чак до нахлуването на езичниците, още повече, че това потвърждават ясно много документи ”*¹¹³. Времето, за което се твърди, че страната на българите е била под църковните грижи на апостолическата катедра е понтификата на папа Дамас, през периода 366г.-384г. Към този период е датиран и “Анонимният римски хронограф” от 354г., в който за първи път, от известните ни исторически източници се споменава името “българи” и се посочва техният библейски произход от синът на Ной- Сим(Зиези)¹¹⁴

Направеният до тук правен и исторически анализ ни дава с основание да потвърдим, че Българската историческа традиция от средните векове включва Ирник/Ернав като втори по ред Хуно-Български владетел в „Именника на българските владетели” на основата на договора от 448 г., който дава юридическата основа за създаването на Старата Велика България с южни граници по протежението на териториите както бяха очертани в раздел 2.2., както и тези между Хемус и долното поречие на юг от Дунав, до вливането му в Черно море, които трайно са владяни от българите през периода от 448 г. до 680 г. Този договор е дал правните основания на Кан Исперих да изиска обратно от Византия цяла Добруджа и двете Мизии. ... Така появата на Испериховите Хуно-Българи в земите по долното течение на Дунава не е случайно явление, а е следвало договорните права, които Исперих е искал да наложи въз основа на договора, подписан от неговия предтеча Атила и потвърден със силата на оръжието от Ирник/Ернав, в съчетание с факта на продължително етническо присъствие на българите в тези територии, най-ранни сведения, за което имаме от средата на IV век.

В подкрепа на тезата ни, че Добруджа и Мизия са земи, притежавани столетия от хуни и българи и че Испериховите уногундури, т.е. българите притежават правни основания върху тях Д.Табаков предлага и още един пример за българско присъствие тук след това на Ирник и преди Исперих. Като разглежда

¹¹³ ЛИБИ т.ІІ, изд.БАН 1960г. стр.152; Понтификата на Папа Йоан VIII е 872г.-888г.

¹¹⁴ ЛИБИ т.І, изд.БАН 1958г. стр.82

работите на средновековните сирийски хронисти Михаил Сирийски (XII в.) и Григорий Бар Хебраеус (XIII в.) той се спира подробно на историята на тримата братя, тръгнали от Вътрешна Скития с 30 хиляди скити и пътували 2 месеца през зимата, докато стигнали до р.Танаис (Дон). А когато стигнали до границите на Ромайе, т.е. на Римските/Византийските владения, единият от тях, наричан Булгариос изпратил посланици до император Маврикий (582-602 г.) той да му даде земя, където да се засели като му обещал да стане съюзник на ромеите. Маврикий приел предложението на Булгариос и му дал да засели Горна и Долна Мизия и Дакия т.е. днешна Северна България. *„И той (Булгарис му съобщи, че) ще стане съюзник на Ромайе. И Маврикий му даде Горна и Долна Мизия и те (Българите) заживяха там и станаха пазители на Ромайе (Ромеите)“*. Т.е. те станали федерати и защитници на южните Дунавски брегове на Империята. А другите двама братя останали при р.Дон свърнали към Кавказ и заселили земята на аланите, известна като Берзилия. Това се случило през четвъртата година от царуването на императора, т.е. през 586 г.

Съобщението на сирийските летописци е добре известно и често коментирано у нас през последните десетилетия. Използвано спекулативно за дискредитиране на връзката между хуни и българи, Д.Табаков, може би за пръв път разглежда съобщението в съвсем нова светлина. Той идентифицира българския владетел, записан като Булгариос и обръща внимание на мнението на Моско Москов, че това трябва да е бил известният от “Именника” Гостун. Д.Табаков доразвива тезата като приема, че водачът на българите от хрониките на Михаил Сирийски и Бар Хебраеус е бил бащата на Кубрат, ползвал като аргумент за претенциите си пред Маврикий, да засели народа си в Мизия, договора от 448 г.¹¹⁵

Ние приемаме тезата на Д.Табаков и я подкрепяме. Съжаляваме единствено, че не е предложил никакви аргументи. Възстановката на териториите завзети от Атила по силата на договора от 448 г., която представяме, със съпадението на описанието на древните хронисти, цитирани от Д.Табаков, за заетите отново от Булгариос и българите земи от Горна и Долна Мизия, е вероятното основание, за неговата теза. Разбираме, че няма как да разчитаме изцяло на изворите след като те са чужди, враждебни и крайно пестеливи. Логиката позволява усядането на

¹¹⁵ Табаков, Д., Хоризонтът на познанията. С., 1999, стр.95,145,156-159,171-175.

Испериховите българи отсам Дунава да бъде свързано с договора от 448 г. Прав е авторът, когато се позовава на приемствеността на Ирник от Атила и на Българската държава от Хунската империя. Не могат да му се отрекат като лични достижения проучванията за провинция България и за Българската църква, както и хипотезата му за Булгариос, че може да е бащата на Кубрат. Това са все стъпки за изграждане на главната теза. Те обаче не я доказват, защото липсва заключителната връзка.

Поради тази причина в увода си започнахме с въпроса, защо Исперих не е преминал Балкана и е спрял преследването на бягащите ромеи. Защото би могъл да ги гони до портите на Константинопол. В този момент Византия не е разполагала с никаква военна мощ да се защити. А пълното ликвидиране на съпротивителните ѝ сили би осигурило на българите необходимото спокойствие. Но Исперих не постъпва така. Той спира войските си при Балкана и забележете как завършва разказа на Теофан: *„Принуден от това (императорът), сключил мир с тях, като се съгласил да им плаща годишен данък за срам на ромеите. ... И до края на живота си той бил необезпокояван от враговете си ...”*

И така до края на дните му, българите повече не безпокояли Константин IV Погонат. Но, вместо да гонят бягащите ромеи, пак по думите на Теофан Исперих пристъпил към други действия за уреждане на държавата си: *„...и след като покорил измежду намиращите се там славянски племена така наречените седем племена, поселил северите от предната клисура на Верегава към източните части, а към юг и запад до Авария останалите седем племена, които плащали данък”*¹¹⁶.

Погледнете сега върху карта № 2 земите, върху които Исперих е настанил водените от него българи-уногундури, съпоставено с установените в раздел 2.2. територии по договора от 448 г.- и Карта № 9! Виждаме голямото съвпадение на тези територии, придадени от Византия на Атила с договора от 448 г. Не е ли впечатляващо? И може ли да не го забележим? За нас това обстоятелство представлява втори по реда си аргумент в обсъжданата теза!

Пресъздавайки почти същата картина, описана от Теофан, патриарх Никифор – византийски хронист, съвременник на Теофан Изповедник завършва: *”Между това, те (т.е. българите), след като се укрепиха и се усилили, започнали*

¹¹⁶ Теофан Изповедник. Хроннография. ... с.263-264

да опустошават селата и градовете на Тракия. Императорът пък като гледал това, принудил се да сключи договор с тях при условие да им плаща данък.”¹¹⁷.

Така, доверявайки се на казаното разбираме, че военните основания за заселването на Испериховите българи отсам Дунава, са допълнени и с юридически. Т.е. военната победа не е била самоцелен акт или акт на грабеж, а има дълготрайна, стратегическа цел. И тази цел не е била единствено получаването на ежегоден данък от Империята, на което акцентират двамата придворни хронисти. Защото договърът е обвързан и с условията на „укрепване”, т.е. на усядане на българите в завоюваните територии на Добруджа и Северна България и признаването на този факт с подписването на мирния договор през 681г. към подписването, на който Константин IV е бил подтикнат с последващите военни действия на Исперих на юг от Стара планина. В този договор няма териториални клаузи, а само задължение за плащане на данък, тъй като очевидно въпросът за територията вече е бил решен с договора от 448 г., както и с продължителното владение на тези земи от българите в различни периоди от 448 г. до 680 г. в останалите части от Южна и Северна Добруджа. През тези почти два века и половина, през изключително динамичното време на активно движение на народи от изток на запад е било съвсем естествено територията на държавата на българите да „пулсира”, в различни посоки. Но по-важното в случая е да се подчертае, че не е имало период, през който създадената от Ирник държава да е престанала да съществува. Освен това от създаването си, независимо от нейният териториален обхват, тя винаги е носила едно и също име - България. Изпадането под аварски васалитет, не е прекъснало съществуването на държавата, а е само до ограничаване на нейната независимост. Задължението да се плаща данък на друга държава означава, че държавата, която плаща данъка има своята държавна структура, която и позволява да събира средствата, с които да плати данъка. Ако държавата е унищожена, то няма как да се постави въпроса за плащане на данък, тъй като това е вече право и задължение на държавата, в чието владение и подчинение е народът на ликвидираната държава и от който тя директно си събира данъците. В този смисъл въпросът за приемствеността на правата по договора от 448 г., намира своята едноточна линия от империята на Атила, към държавата на Ирник, разделена на две при кановите Сандилх и

¹¹⁷ Патриарх Никифор , Бревиарий, стр.296

Заберган, след което за известно време попада под зависимост на Аварския каганат, отхвърлена от Кубрат, отново обединяване в една държава на отделните народи и с продължена държавническа традиция от Исперих, Котраг и Кубер.

Защо именно Исперих? Очевидно стратегическият план за заселването на българите е отредил воденият от него народ да се засели именно в земите, които традиционно в различни периоди от време са били владени от тях. Но не само това, Исперих поема риска да урежда държавата си върху една толкова пъти нападана и опустошавана територия, като предприема действия за нейната трайна защита с разселването на северите по Старопланинските проходи, а седемте славянски племена на запад за да защитават територията от Аварския каганат. Тези територии се укрепват допълнително и с издигането на земените валове. Всичко това е в потвърждение на категоричното намерение за трайно заселване на тези територии като територия на държавата България, част от основанията, за което могат да бъдат потърсени именно в приемствеността на териториалните права по договора от 448 г. Точно различното основание за заемането от просто завладяване на територията е основание и за много рязката смяна на отношението на хронистите към българите.

Честолюбивите духовници¹¹⁸ решават да спестят важни факти и услужливо да забравят част от собствените си писания. Питаме се как така народът на Старата Велика България наречена точно така, именно от тях, изведнъж се превърна в мръсен и нечист народ? Това принизяване, обидното окачествяване на величавия доскоро народ и отричането на неговата историческа приемственост, не крие ли именно страха от признаването на правата на този народ да иска да засели именно тази земя? Но те са си спестили и още нещо важно относно събитията. Те и двамата говорят за Исперих и за българите като народ. От Теофан знаем, че още същата година, когато Исперих възстановява българското владение на земите на юг от Дунав, Константин IV Погонат свиква Шестия вселенски събор, продължил от 7 ноември 680 г. до 16 септември 681 г.

За наше щастие, едно кратко изказване, записано в хрониките на събора хвърля важна светлина върху събитията. На 16-то заседание на събора, състояло се на 9 август 681 г. съборът дава думата на презвитер Константин от Апамея (Сирия). И той след като се представя, започва словото си с думите: „Дойдох при

¹¹⁸ Имаме предвид Теофан изповедник и Патриарх Никифор

вашия свети събор, за да ви поуча, че ако бях изслушан, нямаше да претърпим онова, което претърпяхме тази година, сиреч каквото претърпяхме във войната с България. Защото аз поисках още отначало да дойда на събора и да помоля да стане мир, така щото да се извърши нещо, което да обедини двете страни, та нито едните, нито другите да се измъчват, сиреч нито тия, които изповядват една воля, нито тия, които изповядват две воли. И аз отидох при стратега патриций Теодор и го помолих да говори на събора за мене, та да настане любов и мир, защото бог от всичко най-много обича мира и любовта. И сега, ако заповядаме, нека напиша онова, което бог ми е внушил за вярата, по сирийски, и да се преведе на гръцки.”¹¹⁹.

Внимателният анализ на записаното слово на Епископ Константин налага, при тълкуването на изказването да възприемем, че поставените от него две теми - първата за войната с България и втората по църковните въпроси, не следва да бъдат категорично разграничени една от друга. От една страна презвитерът твърди, че отива на светия събор за да ги поучи за това, че не е трябвало да се води война с България. Питаме се, каква е логиката той да отива на църковния събор, който има за цел разрешаването само на църковен въпрос, за тези които приемат Христос с една воля от тези които го приемат с две воли и какво общо има това с въпроса за войната с България, освен ако самият събор не е бил натоварен с очакването да бъде арбитър при спора между воюващите¹²⁰. Очевидно е, че Константин Апамейски не разделя, а свързва двата въпроса. Това става ясно от следващото изречение, а именно, че той отива на събора за да помоли да стане мир, така щото да се направи нещо, което да обедини двете страни. Кои са двете страни между които да настане мир? Това са Византия и България. А, че именно войната между тях има предвид духовникът, а не църковния спор се потвърждава от това, че по този въпрос той говори не с някакво високо поставено лице от църковната йерархия, а със Стратега¹²¹ патриций Теодор, който има отношение именно към военните, а не към църковните въпроси. Но отиването му на църковния събор и смесването на въпроса за войната

¹¹⁹ Константин Апамейски. Из деянията на Вселенския събор през 681 г. ГИБИ 3, С., 1960, с.169-170.

¹²⁰ Виж стр.5 ,заб.№12

¹²¹ Във византийската административна йерархия длъжността “стратег” съвместява функциите на военачалник с управление на военно-административна област или на отделна крепост и е на пряко подчинение на императора.

между двете държави с контекста на основната църковна тема на събора е възможно да съдържа и друг смисъл, който излагаме по-долу.

Особеното значение на това сведение е във факта, че презвитер Константин говори за “войната с България” т.е. той не казва войната с българите, като племе или някакъв народ, с каквито племена и народи империята многократно е имала проблеми, а война с България т.е. с държава. В този смисъл, когато говори за обединение на двете страни, той явно акцентира, че спорът не е за територии, а за това че едните изповядват една воля, другите изповядват две воли, а това въвежда ново основание за воденето на войната т.е. религиозно различие, а не битка за територия.

В резонанс с тези мисли е и тезата застъпена от Петър Николов-Зиков: *”Любопитно е да се разгледа и хипотезата дали действията на Аспарух не са били част от една наследена от баща му политика за подкрепа на монотелитската партия във Византия, срещу действията на ортодоксалната, тъй като виждаме че точно в разгара на Шестия вселенски събор, който трябвало да осъди монотелизма като ерес, Аспарух и неговите българи започнали своите грабителски походи срещу Византия.”*¹²² Тази хипотеза авторът извежда от известните данни за приятелството на Кубрат с император Ираклий и оказаната, след неговата кончина, подкрепа за вдовстващата императрица Мартина, в борбата за императорския престол.

Второ основание, да се коментира от тази гледна точка, е и наличието на сведението от „Коментар върху II канон на Втория Вселенски събор в Константинопол” състоял се през 553 г. на Теодор Балсамон, където четем: „Ако обаче намериш и други **автокефални църкви като тази на България**, на Кипър и Иверия, да не се учудиш. Защото **епископът на България** е почетен от император Юстиниан.” А Юстиниан е царувал в периода 527-565 г., т.е. десетилетие след времето на Виталиан¹²³.

В тази насока имаме интересно сведение и в Хрониката на Комес Марцелин, което ни дава различна гледна точка към причините за бунта на Виталиан: *”514г. По времето на консул Сенатор. 1. Скитът Виталиан, взел със*

¹²² Николов-Зиков П. ”Българската монархия , 632-765” стр.86, стр.155-161 изд. ”Мултипринт” ООД, София ,2019г.

¹²³ Табаков, Димитър. Хоризонтът на познанията, С., 1999, стр.76, (цитира по ГИБИ т.22 стр.110) 78,79,81,100,

себе си повече от 60 хиляди въоръжени римски конници и пехота, които събрал за три дни и дошъл до ... Златни врата. Естествено той твърдял, че дошъл до Константинопол **заради вярата на православните** и поради столичния епископ Македоний, изгонен напразно от император Анастасий ... 2. След това нощем Виталиан влязъл с хитрост в Мизийския град Одесос”¹²⁴. Сведението на Комес Марцелин ни показва, че причината за бунта на Виталиан е на религиозна основа, тъй като император Анастасий, който подкрепял монофизитите, бил против православните епископи на Лихнида (Охрид), Сердика, Никопол и Пауталия (Кюстендил), поради което ги и заточил¹²⁵. В тази насока не трябва да забравяме и становището на Джон Бъри, което коментирахме по горе, че във войската на Виталиан е имало много българи.

В контекста на изложеното следва да споменем за още едно интересно сведение за заселването на българите на Кубер и техните местообитания, свързано с предходните цитирани сведения, и което отново повдига въпроса за религиозната принадлежност на българите. Това ни дава в известна степен основание и за препотвърждаване на предположението, че за войната между ИРИ и България от 680 г. е можело да има и друга причина. Източник на сведението е по ”Деянията на Св.Димитрий Солунски”, създадено в две части, първата от които написана от солунски архиепископ Йоан, в началото на VIII век. В частта ”Случаят Кувер” четем: *“И тъй като Кувер премина победоносно казаната река Дунав с целия споменат народ, който беше с него, дойде в нашите земи и завладя Керамисийското поле. Те като се настаниха там, поискаха да се върнат в родните си градове, главно защото бяха запазили православната си вяра: едни - в нашия пазен от мъченика град Солун, други пък в прещастливия град и царица на градовете, а трети в останалите градове на Тракия”*¹²⁶. Това сведение, както и предхождащият го, в източника, текст ни дава важен за нашето изследване ориентир, а именно, че българите са живяли продължително време заедно с отвлечено от аварите и заселено на север от Дунав християнско население от ИРИ, което е било под управлението на Кубер¹²⁷. Архиепископ Йоан не разделя предвожданият от Кубер народ по религиозен признак, а говори за “целият

¹²⁴ ЛИБИ т., стр.314

¹²⁵ Пак там стр.315, Забележка №3,4,5,6,7

¹²⁶ Тъпкова -Заимова В.,Пенджекова Р.”Византия през погледа на съвременниците и”стр.71,Пловдивско университетско издателство 2002г.

¹²⁷ Николов-Зиков П.”Българската монархия , 632-765”стр.81/82 изд.”Мултипринт”ООД, София ,2019г.

споменат народ”. В тази насока може да приемем за напълно вероятно, тези българи да са запазили православната си вяра, т.е. те са били покръстени вече или да са приели същата, образувайки, вледствие продължително съжителство, общ народ с християнското население. Важни аргументи за това ни дава и П.Добрев в изследването си “За държавата и властта”¹²⁸. Последното прави напълно реална съпричастността на изказването на презвитера и към религиозната тема, разисквана по това време на Шестия Вселенски събор в Константинопол, както във връзка със заселването на Испериховите българи, така и тези на Кубер.

Връщането ни отново към изказването на презвитер Константин от Апамея, като съвременник и очевидец на събитията, за нас е особено ценно защото от него научаваме, че договорът между Исперих и Константин IV към датата на изказването все още не е бил подписан, което означава, че е подписан през есента на 681 г. Но по-важното е, че апамейският презвитер говори за България, т.е. за държава, а не за народ. Така разбираме, че договорът е междудържавен, а не на ниво между императора с вожд на някакво диво, скитащо племе. И това придава нов и малко очакван поглед и към събитията, и към самия договор, защото го въвежда в лоното на международното право и отношения, основани на юридически обосновани претенции, произтичащи от държавната приемственост на субекти по международен договор.

6. Има ли историческа и териториална приемственост между империята на Атила, държавата на Ирник, държавата на Кубрат и държавата на Исперих? За правоприемството в международното право. (Я.Я)

Въпросът за правоприемството е предмет на специално изучаване от международното публично право. За целите на настоящото изследване, не бяха намерени научни разработки, които да дадат на авторите сведения за актуалното за периода V-VII век, разбиране по този въпрос. Ето защо ще се спрем на съвременните трактовки по темата.

Правоприемството в международното право се определя като преминаване на права и задължение от една държава към друга и носенето на отговорност за държавна територия. В международната практика, както в миналото така и днес, се наблюдават процеси на изменение на държавни територии, свързани с

¹²⁸ Добрев П. “ За държавата и властта” ИК “Галик”2003г. стр.110/111

възникването на нова държава-приемник, на мястото на съществувала държава-предшественик, при сливане на две или повече държави в едно, при отделяне на част от една държава или части от държавни територии и образуване на самостоятелна държава, както и при разделянето на територията на една държава на две или повече самостоятелни държави¹²⁹. Всички тези случаи поставят въпроса за правоприемството между новообразуваната държава и други държави, страни по международни договори с предшественика или с държавите, от които е образувана или на държавата, от чиято територия е обособена. Предмет на правоприемството съгласно съвременното международно право са: Държавната територия, правата и задължението по международните договори, държавните дългове, държавните архиви, държавната собственост. Макар и днес да са налице два международни акта, разработени и приети под егидата на ООН - Виенската конвенция за правоприемство по отношение на договорите от 1978 г. и Виенската конвенция за приемственост между държавите в областта на държавната собственост, архиви и дългове от 1978 г., и днес действащите международно правни норми относно приемствеността имат обичайна форма и се определя от държавите, кои от тях да бъдат прилагани¹³⁰. И двете конвенции подчертават приемствеността при спазването на установения от римското право принцип "Pacta sunt servanda". За целите на настоящото изследване ще обърнем внимание само върху две от формите на правоприемство, отнасящи се до държавната територия и международните договори.

В конвенциите е предвидено, че правоприемството на държави означава замяната на една държава с друга в носенето на отговорността за международните отношения свързани или възникнали по повод на конкретна територия. Под правоприемство, изобщо се разбират правните последици, които се пораждат за държавата правоприемник и за държавата праводател при фактическо изменение на териториалното положение¹³¹.

В зависимост от конкретният случай, съвременното международно право приема две форми на териториална приемственост: пълна и частична. Пълно приемство е налице, когато възниква нова държава на мястото на вече несъществуваща държава, а във всички останали случаи частично или

¹²⁹ Борисов О., Борисов А. "Международно публично право" стр.116/117, изд. "Нова звезда" София 2020г.

¹³⁰ Пак там стр.118.

¹³¹ Владимирев И. Международно публично право, стр.40, изд. Ромина, София, 2005г.

относително (справедливо) правоприемство. По отношение на правоприемството на международните договори специфичното е, че правата и задълженията по международен договор на държавата предшественик, не стават задължителни за държавата приемник, ако тя не е направила едностранна декларация, относно оставането в сила на тези договори по отношение на нейната територия¹³².

Установяването на действието на тези съвременни принципи и норми на международното право, относно правоприемството между държавите върху държавните отношения през периода от V до VII век, остава като допълнителна задача за авторите с оглед възприемането като безспорни направените дотук изводи.

Все пак, не би било нелогично, прилагането на тези правила и към отношенията между държавите през интересуващият ни период, имайки предвид, че и до ден днешен по въпроса за правоприемството в международните отношения, действат международните обичаи за спазването, на които можем да съдим от поведението на страните в международните отношения. В тази насока, макар и оскъдни за извеждането на цялостно обосновани изводи, налице са две сведения от древни хронисти, в които се говори за международно договорно правоприемство. Така в своята “История”, Агатий Маринейски (536-582г) - византийски юрист, разказва за писмо на император Юстиниан до вожд на Утигурите - Сандилх, в което той убеждава Сандилх да нападне кутригурите предвождани от Заберган, които в този момент опустошават империята, като му пише:

*“..Знай добре, драги, че в такъв случай договорите, които сключихме с теб и твоето племе, ще трябва да прехвърлим върху тях, тъй като иначе би било неразумно да споделяш лошата слава на победените, когато можеш да се свържеш с победителите”*¹³³.

По същото време Менандър - византийски юрист, посветил се на историографията под въздействието на император Маврикий в труда си “Пратеничества”, описва по повод предложението на вожд на аварите Баян за мир до императора, в което той чрез пратеника си Таргитий уведомява императора за следното:

¹³² Борисов О., Борисов А. “Международно публично право” стр.119, изд. “Нова звезда” София 2020г.

¹³³ ГИБИ т. II, стр. 203

”...да кажат на императора да му бъдат дадени Сирмиум и обичайните пари, които кутригурите и утигурите получавали от император Юстиниан, понеже хаганът бил покорил тези две племена.”¹³⁴.

Интересен поглед към тезата ни за правоприемството дава и един по късен автор- Анастасий Библиотекар, в неговата “Historiae de vitis Romanorum pontificum”(Животоописание на римските папи), създадена втората половина на IX век.¹³⁵ В “Животоописание на папа Адриан II” , четем следното :”*Легатите на светата римска църква отговориха: ”Като твърдим, че юрисдикцията над България ни принадлежи, по други причини ,ние не лъжем , а също че България е била част от гръцкото царство-никак не отричаме.Но вие трябва да разберете , че едно изказват правата на патриаршеските престоли, друго допускат разделението на царствата. Ние не говорим за дележ на царства , а за правата на патриаршеските престоли.”* Викариите на източните патриарси казаха : *”Искаме да разберем това, което вие казвате, че България ви принадлежи по друг начин”.* Легатите на светата римска църква отговориха:”*Апостолическият престол, според както можете да видите в декретарийте на светейшите римски първосвещеници, още от старо време канонически е управлявало и владело и двата Епира,¹³⁶ сиреч Новия и Стария , цяла Тесалия и Дардания¹³⁷, в която и днес се вижда градът Дардания ,която страна сега от тези българи се нарича България.....”*Второ:”*Тъй като българите по право са завоювали [тази своя] родина, ето от толкова години владеят това което са завзели.....”*^{138 139 140}

Позицията на легатите на светата римска църква, че българите по право са завоювали тази своя родина, дава основание да предположим, че при подготовката си за дебата високо ерудираните за времето си представители на Римокатолическата и Източно православната църква са изследвали значителни исторически източници, в какъвто смисъл твърдението, че българите по право са завоювали, ни отвежда към идеята за възникнало право преди завоюването на

¹³⁴ Пак там ,стр.225. Събитията, които описва Менандър са през периода 560-580г.

¹³⁵ ЛИБИ т.ІІ, изд.БАН.1960г. стр.182;

¹³⁶ Днешна Албания

¹³⁷ Днешна Северна Македония с главен град Скупи- Скопие;

¹³⁸ Клайнер Б.”История на България”Изд.БАН .1977г. София стр. 69

¹³⁹ ЛИБИ т.ІІ, изд.БАН.1960г. стр.191; “

¹⁴⁰ ЗАБЕЛЕЖКА : В преводите на текстовете , в цитираните в бележки 133 и 134 източници,-

“Животоописание на римските папи” цитирани от Бл.Клайнер и на същият текст, публикуван в ЛИБИ т.ІІ, има известно различие. По наше мнение по точен е преводът в История на България от Бл.Клайнер.(б.а.)

тази земя. Имайки предвид времето на развитие на събитията, никой народ не е могъл да се позове на права върху завоювана от него територия, преди нейното фактическо завоюване и трайно установяване. Ето защо, можем да приемем за логично, че в спора светите отци, говорейки, на първо място за разделението на царства и на второ, че българите по право са завоювали тази своя родина, да са имали предвид именно, правото им възникнало по силата на приемствеността върху териториалните права по договора от 448г. Това е логично и поради факта, че в спора между двете църкви за църковната юрисдикция върху България, страните търсят своите основания към времето на възникване на Исперихова България, а правото на българите да завоюват тази своя родина, към този момент, произтича именно от този договор. За правилното времево интерпретиране на творбата на Анастасий Библиотекар, увереност ни дава фактът, че същият е ползвал като исторически източници Теофан Изповедник и Патриарх Никифор¹⁴¹, същите, от които ние черпим сведенията за началото на Исперихова България.

Посочените исторически свидетелства показват, че не е прекалено смело прилагането на съвременното разбиране за правоприемство в международното право и неговото интерпретиране в контекста на историческите сведения от изследваната епоха.

Фактите, които като жалони определят възможността да бъде направен извода за приемственост в международното право относно териториалните права, придобити от Империята на Атила върху част от територията на ИРИ, в следствие от държавата на Ирник или както ние приемаме Старата Велика България, са еднозначни, тъй като в историческите източници не са налице сведения, които да установяват създаването на друга държава, след разпада на империята на Атила, освен държавата на Ирник. Т.е. това е единственият от гледна точка на международното право, субект възникнал върху част от територията на Атиловата държава, който на основата на държавната приемственост има правото да се ползва от правата по договора от 448 г.

Тук би трябвало да се повдигне още един въпрос, по който има противоречиви мнения. Можем ли да говорим за наличие на държавност в структурата образувана от Ирник и преминала своето историческо развитие до Кубрат и Исперих? Формалните критерии за да приемем, че е налице държавна

¹⁴¹ ЛИБИ т.ІІ, изд.БАН 1960г. стр.182

организация, най-общо, са наличие на относително трайно обособена територия, върху която се упражнява власт от владетел върху живеещото на тази територията население, чрез създадена йерархически подредена административна структура, на власт и подчинение и с наличието на обособени длъжности във войската и администрацията, обезпечавачи данъчна и военна обвързаност на населението към владетеля и територията, както и приет език за комуникация в общността. По отношение на държавата на Ирник, подробно изследване имаме от Св.Попов¹⁴². Част от отговорите ни дава и Менандър, който предава текста на писмото на Кан Сандилх-вожд на утигурите, до император Юстиниан, в отговор на неговото настояване да продължи на воюва срещу Заберган -вожд на котрагите(кутригурите):”... не е справедливо , нито пък прилично съвсем да се унищожат съплемениците ни, които не само говорят език еднакъв на нашия и са наши съжители, а имат и същото облекло и бит, но са и наши сродници , ако и да са подвластни на някои други вождове...”. Изследването на всеки един от елементите описани по горе и по отношение на следващите владетели, ще измести настоящото изследване в друга посока. Ето защо, без да навлизаме в подробности, ще приемем тезата Пламен Цветков, че държавата на Исперих”... е третата българска държава след смъртта на Атила, но е първата основана на юг от Дунав”¹⁴³. Приемайки тази теза ние третираме трикратното преучредяване на българската държава, без прекъсване на упражняването на държавната власт, от потомците на рода Дуло за основание и за възприемане на правоприемство между тези държави и държавата на Атила. В тази насока следва да подчертаем, че дори смяната на властта на един владетелски род с друг не е основание за прекъсване на основанието за правоприемство тъй като субектът е държавата, а не условно казано, нейното “правителство”.

В контекста на цитираната теза на Пламен Цветков и коректността към разглеждането на историческите източници, налага да се върнем отново към “Именника на българските владетели” , във връзка със следният текст:”*Тези петима князе държаха князуването от другата страна на Дунава 515 години с*

¹⁴² Попов, Светлозар. Авитохол и Ирник. Начало на българската държавност. Варна, 1999, стр.237-250;

¹⁴³ Цветков П.”България и Балканите от древността до наши дни” стр.76, изд. “Зограф”Варна, 1998г.

остригани глави. И след това дойде на страната на Дунава Исперих княз. Същото и до сега.”¹⁴⁴

Обръщаме се към тезата на Пл.Цветков и сведението от “Именника”, тъй като и двата текста, на пръв поглед, като че ли противоречат на изводите ни за трайното присъствие на българите на юг от Дунав, през продължителни периоди от време, преди отсядането върху тези територии от Исперих и водените от него българи, обосновани по-горе. Цветков приема, че държавата на Исперих е първата основана на юг от Дунав, а “Именника” ни казва, че петимата князе са държали князуването от другата страна на Дунав (на север от реката-б.а.) 515г. и едва Исперих преминал на страната на Дунав (т.е на юг от Дунав-б.а.). Създава се впечатлението, че Исперих и неговите българи за първи път преминават Дунав и това никога не се е случвало преди това, както и като че ли земите на юг от р.Дунав до Стара планина не са били част от друга държавна територия освен на ИРИ.

Възможност за логичен изход от това противоречие ни дава анализа на текста направен от М.Москов, който след като разглежда всички извършени преводи на текста на Именника, достига до извода, че изрази **“държаха князуването”** е смислово равностоеен на **“управляваха”**¹⁴⁵, поради което автора, при цитиране на текста, когато използва изрази “държаха князуването” в скоби поставя [управляваха] и обратното.

Обръщането ни към този детайл от превода на “Именника”, помага да приведем в синхрон, това сведение и тезата на Пл.Цветков с нашите изводи. Това е така защото в действителност, именно при упражняването на владетелската власт от Исперих, управлението на държавата България, за първи път се осъществява от център находящ се на юг от р.Дунав. Безспорният исторически факт за новият център на управление на държавата, по никакъв начин не е в противоречие и не изключва изложените от нас аргументи за трайното присъствие на българите на юг от р.Дунав, повече от два века преди идването на Исперих, както и периодичното включване и изключване на тези територии от държавната територия на Старата Велика България, управлявана от центрове на управление на север от р.Дунав. Даже обратното! Следвайки традициите за изграждането на държава, наследени от предците, както за тях, така и за Исперих, управлението се осъществява от нейната централна част, около която са се

¹⁴⁴ Москов м.”Именник на българските ханове.(ново тълкуване)” ДИ”Д-р П.Берон”София 1988г. стр.210

¹⁴⁵ Пак там стр.28

формирали нейните две крила. Едва ли Исперих би рискувал, със създаването на нов център на управление на своята държава на юг от р. Дунав, ако не е разполагал със значителни аргументи за осигуряване на стабилност на този център основаващи се, както на правоприемство върху договорни права, установено трайно присъствие и владение на тази територия, така и, разбира се, необходимата военна сила, за да може да защити тези права. Очевидно е, в държавата на Исперих, коя е централната част. Това е тази, която се защитава допълнително със землените валове, на изток и на север от р. Дунав и естествените прегради - на юг Стара планина и на запад-р. Морава и преселените славянски племена¹⁴⁶. Лявото крило остава на север от устието на Дунав и достига до р. Буг, а в стратегическият план, за южното е следвало да бъдат териториите, върху които се установява Кубер, но както знаем, те се съединяват с централната част, след повече от век, при управлението на Кан Крум.

Връщайки се към тезата ни за правопримеството, следва да проследим и за наличието на преутвърждаването на правата по договора от 448 г., ако възприемем съвременното изискване за едностранна декларация от страна на държавата правоприместник. За наличието на такава едностранна декларация, следва да съдим от поведението на страните в договорните отношения. За да приемем, че такова е било налице, следва да приравним към правния ефект на едностранната декларация, както заселването на народите след смъртта на Атила, съгласно сведението на Йорданес, което е осъществено без каквато и да било съпротива от император Марциан(или Маркиан), така и по късно, искането на Булгариос към император Маврикий да заеме земите на Долна и Горна Мизия. В този смисъл приемаме, че и завземането на същите земи от Исперих е поведение представляващо едностранна декларация за преутвърждаване на правопримеството на права по международен договор.

¹⁴⁶ Виж отново карта №2

Изводи:

1/ Налице са исторически данни, даващи основание за приемане на висока степен на съвпадение на земите придадени по договора от 448 г. от Източната римска империя на Хунската империя, намиращи се на юг в долното течение на Дунав до Стара планина, с тези в които установява своята държава Исперих. Особеното значение на този договор се свързва и с това, че **той е единствен**, от многобройните, сключвани от Източната римска империя с множество народи и племена, на които същата е плащала данък, за да купува спокойствието си, **който съдържа териториални клаузи**, даващи точно описание на предадените, от едната на другата империя, земи.

2/ С висока степен на убеденост и доказаност може да се твърди, че тези земи през различни периоди от 448 г. до 680 г., включително и при поредното им включване в територията на България от Исперих, са били населявани преимуществено от българи.

3/ След разпада на Хунската империя единственото възникнало държавно образование върху част от нейните територии е държавата на Ирник. Липсват каквито и да било сведения от римски, византийски, готски и др. хронисти за създаване на държави от други народи, които са населявали части от владяните, от хунорската империя, територии. Дори и да има такива, то въпросът за приемственост на правата придобити по договорен път от тази империя може да бъде поставен само на основата на наследствеността, както върху владетелската титла, а в тази насока безспорен е фактът, че единственият жив наследник на Атила е именно Ирник, както и на основата на държавната приемственост, която може да бъде проследена по този път.

4/ Следва да се приеме като безспорен и доказан факта на последователната приемственост от държавата на Ирник, до държавата на Кубрат, ерго до държавата на Исперих, което дава основанието да се твърди, че високата степен на съвпадение между териториите придадени от Източната римска империя на Хунската империя с договора от 448 г. и тези завзети от Исперих, е по същество заявяване на правата върху тези територии на договорно основание, което се потвърждава и от факта, че в договора от 681 г. няма териториални клаузи, т.е. този въпрос е приет за вече решен.

5/ От тази гледна точка, може да се твърди, че установяването на Дунавска България в известните ѝ исторически териториални граници е в следствие на

държавната и териториална приемственост на държавата на Ирник върху част от завладените от Хунската империя земи, както и върху тези придобити от нея по силата на договора от 448 г. Присъединяването и на правоприемство на договорно правното основание за установяване на пределите на Исперихова България, придава и друга цивилизационна гледна точка на последното преучредяване на държавата ни през периода V- VII век, на фона на епохата на поглъщане на елинско-римската цивилизация от варварската Pax Nomadica и настъпващите тъмни векове за Европа.

**ИЗКАЗВАМЕ СПЕЦИАЛНА БЛАГОДАРНОСТ КЪМ
ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ ОТ ВСУ ”ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”**

доц. Николай НИНОВ

**ЗА СЪДЕЙСТВИЕТО С ИЗГОТВЯНЕТО И ПРИОБЩАВАНЕТО НА
КАРТНИЯ МАТЕРИАЛ КЪМ ДОКЛАДА**

д-р Йорданка ТОНЕВА

ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕТО НА ЧАСТ ОТ КАРТНИЯ МАТЕРИАЛ!